

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

Сімейне виховання як чинник формування ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості

Здобувача (ки) 2 курсу КП-241 групи
Спеціальності 053 Психологія
Освітньо-професійна програма
Клінічна психологія
Нетти КОЧЕНОВСКОЇ
(прізвище та ініціали)

Керівники

Тетяна РЯХОВСЬКА, доктор філософії в галузі
психології,

Борис ХЕРСОНСЬКИЙ, к.мед.н., доц.
(прізвище та ініціали, вчене звання, науковий ступінь)

Робота рекомендована до захисту
рішенням кафедри клінічної психології та кафедри соціальної психології

Протокол № 11 від « 22 » червня 2026р.

Зав. кафедри клінічної психології _____ д.психол.н., с.н.с., Лисенко І.П.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

Зав. кафедри соціальної психології _____ к.психол.н., доц., Трофімова Д.О.
підпис (наукова ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

АНОТАЦІЯ

У роботі розглядається проблема впливу сімейного виховання на формування ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості. Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та емпіричному вивченні взаємозв'язку між стилями сімейного виховання, ієрархією цінностей та рівнем резилієнтності, а також у дослідженні можливого опосередкованого взаємозв'язку психологічної стійкості у цьому процесі.

Теоретико-методологічну основу становлять концепції психології розвитку, сімейної психології та аксіології. Емпіричну базу складають результати обстеження вибірки з 94 респондентів із застосуванням комплексу методик: опитувальник батьківського ставлення (АСВ, А. Варга, В. Столін), інструмент батьківського зв'язку (РВІ, Дж. Паркер), опитувальники Ш. Шварца та М. Рокича, а також шкала психологічної стійкості (CD-RISC, К. Коннор, Дж. Девідсон).

Результати дослідження доводять, що підтримувальні стилі виховання (прийняття, кооперація та турбота) виступають чинниками формування високої психологічної стійкості та пріоритетності цінностей самореалізації. Психологічна стійкість розглядається як внутрішній ресурс, пов'язаний із формуванням ціннісної сфери особистості.

Ключові слова: сімейне виховання, ціннісні орієнтації, психологічна стійкість, резилієнтність, батьківське ставлення, особистісні ресурси, соціалізація

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ, ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	
1.1. Сімейне виховання як чинник формування особистості	12
1.2. Ціннісні орієнтації у структурі особистості	15
1.3. Психологічна стійкість як ресурс адаптації особистості	19
1.4. Сім'я як ресурсне середовище формування психологічної стійкості ..	22
1.5. Теоретична модель взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій	25
Висновки до розділу I	26
РОЗДІЛ II. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Теоретико-методологічні засади дослідження	28
2.2. Організація та етапи проведення дослідження	29
2.3. Характеристика вибірки	30
2.4. Методи та психодіагностичний інструментарій дослідження	33
2.5. Методи статистичного аналізу даних	35
Висновки до розділу II	36
РОЗДІЛ III. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ	
3.1. Аналіз вираженості показників сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості	38
3.2. Результати кореляційного аналізу взаємозв'язків між характеристиками сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості	45
3.3. Аналіз впливу сімейного виховання та психологічної стійкості на ціннісні орієнтації особистості	55
3.4. Узагальнення та інтерпретація результатів дослідження	63

3.5. Практичні рекомендації щодо розвитку психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості	66
Висновки до розділу III	78
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	82
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації, технологічного прогресу та соціально-економічної нестабільності відбувається суттєва трансформація системи цінностей, що безпосередньо впливає на процес соціалізації та виховання молодого покоління. Традиційні морально-етичні норми поступово зазнають змін під впливом медіа, цифрового середовища та зміни соціальних орієнтирів, що актуалізує проблему формування ціннісної сфери особистості.

У цих умовах особливого значення набуває сім'я як первинний соціальний інститут, у якому закладаються основи особистісного розвитку, моральні настанови, уявлення про добро, справедливість, відповідальність і самореалізацію. Саме в сімейному середовищі формується ціннісна основа поведінки людини, що визначає її подальше ставлення до себе, інших і світу.

Сімейне виховання виступає одним із ключових чинників формування ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості, оскільки визначає емоційний клімат дитинства, систему взаємодії між батьками і дитиною, а також рівень довіри, самостійності та соціальної адаптованості майбутнього дорослого. Стиль сімейного виховання, характер контролю та підтримки з боку батьків формують базові життєві установки, що впливають на вибір життєвих цілей, світогляд та здатність особистості зберігати психологічну цілісність і відновлюватися після пережитих стресових подій.

У сучасному українському контексті, що поєднує виклики соціальних трансформацій та підвищеного рівня невизначеності, питання формування психологічної стійкості особистості набуває особливої актуальності. Здатність адаптуватися до складних життєвих обставин, зберігати внутрішню рівновагу та ефективно функціонувати в умовах стресу розглядається як важливий показник психологічного благополуччя.

Психологічна стійкість (резилієнтність) є складним багаторівневим феноменом, що формується під впливом як індивідуальних, так і соціальних

чинників, серед яких провідну роль відіграє сім'я як базове середовище розвитку особистості.

Незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісної сфери, їх взаємозв'язок залишається недостатньо узгодженим у межах єдиної теоретико-емпіричної моделі. Зокрема, недостатньо вивченим є питання опосередкованого впливу сімейного виховання на формування ціннісних орієнтацій через психологічну стійкість особистості, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення сучасної психологічної науки про детермінованість розвитку особистості системою соціальних взаємодій, насамперед у контексті сімейного середовища як базового інституту соціалізації.

Дослідження спирається на наукові підходи до розуміння сімейного виховання як системи емоційних, когнітивних і поведінкових взаємодій, представлені у працях українських учених (Г. Костюк, С. Максименко, Т. Титаренко) та зарубіжних дослідників (Д. Баумрінд, А. Бандура, Дж. Боулбі), у межах яких сім'я розглядається як ключовий чинник формування особистості.

Теоретичним підґрунтям аналізу ціннісної сфери виступають концепції ціннісних орієнтацій особистості, розроблені М. Рокичем та Ш. Шварцем, які дозволяють розглядати цінності як системоутворювальний компонент структури особистості, що визначає її мотиваційну спрямованість і поведінкові стратегії.

У дослідженні також використано сучасні уявлення про психологічну стійкість (резилієнтність) як багатовимірний феномен, що забезпечує адаптацію особистості до стресових умов і розвивається у взаємодії індивідуальних і соціальних чинників (К. Коннор, Дж. Девідсон, С. Мадді, Ф. Волш).

Методологічно дослідження ґрунтується на принципах системного підходу, що передбачає розгляд сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій як взаємопов'язаних компонентів єдиної структури особистості, а також на положеннях діяльнісного та соціально-когнітивного

підходів, які акцентують роль соціального досвіду, навчання та інтеріоризації у формуванні особистісних характеристик.

Об’єкт дослідження – процес формування ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості-

Предмет дослідження – взаємозв’язок сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості з урахуванням потенційної опосередковувальної ролі психологічної стійкості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити взаємозв’язок сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості, зокрема перевірити можливу опосередковувальну роль психологічної стійкості.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретичні підходи до дослідження сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості, а також узагальнити наукові уявлення про їх взаємозв’язок.
2. Обґрунтувати теоретичну модель дослідження взаємозв’язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості, у якій психологічна стійкість розглядається як потенційна опосередковувальна ланка.
3. Визначити особливості вираженості показників сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості.
4. Дослідити взаємозв’язок між характеристиками сімейного виховання, рівнем психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості.
5. Визначити внесок характеристик сімейного виховання та психологічної стійкості у формування ціннісних орієнтацій особистості, та перевірити можливу опосередковувальну роль психологічної стійкості у цьому взаємозв’язку.
6. Узагальнити результати дослідження та розробити практичні рекомендації.

Методи дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань було використано комплекс теоретичних, емпіричних і статистичних методів дослідження.

Теоретичні методи: аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел з проблем сімейного виховання, формування ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості. Ці методи були використані для обґрунтування теоретичної моделі дослідження, відповідно до якої сімейне виховання розглядається як чинник формування ціннісної сфери особистості, а психологічна стійкість як можлива опосередковувальна ланка цього зв'язку.

Емпіричні методи: онлайн-анкетування із застосуванням комплексу психодіагностичних методик: Методика «Батьківське ставлення» (А.Варга, В.Столін, скорочена версія) – для дослідження особливостей сприйняття батьківського ставлення та характеристик сімейного виховання; Parental Bonding Instrument (PBI, коротка форма) – для оцінки батьківської турботи та контролю як ключових параметрів раннього сімейного досвіду; Шкала життєвих цінностей Ш. Шварца (скорочена форма) – для визначення провідних ціннісних орієнтацій особистості; Опитувальник ціннісних орієнтацій М. Рокича (міні-версія) – для виявлення пріоритетних термінальних і інструментальних цінностей; Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10 – для вимірювання рівня психологічної стійкості особистості як ресурсу адаптації до складних життєвих обставин; Авторська анкета для збору соціально-демографічних даних, які використовувалися для опису вибірки та враховувалися як додатковий контекст під час інтерпретації результатів.

Методи статистичного аналізу: для обробки емпіричних даних було застосовано методи описової та інферентної статистики. Описова статистика використовувалася для визначення загальних тенденцій у показниках сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій. Кореляційний аналіз застосовувався для виявлення зв'язків між характеристиками сімейного виховання, рівнем психологічної стійкості та показниками ціннісної сфери. Регресійний аналіз використовувався для визначення внеску характеристик

сімейного виховання та психологічної стійкості у формування ціннісних орієнтацій особистості. Для перевірки опосередковувальної ролі психологічної стійкості у взаємозв'язку між сімейним вихованням і ціннісними орієнтаціями було використано медіаційний аналіз.

Характеристика вибірки. У дослідженні взяли участь 94 респонденти віком від 18 до 50+ років, серед яких представлені особи різної статі та соціального статусу. Вибірка сформована за принципом добровільної участі.

Переважну більшість досліджуваних становили жінки (78,5%), що зумовлює гендерну специфіку отриманих результатів. Віковий розподіл респондентів охоплює період ранньої та середньої дорослості, з домінуванням груп 36-45 років (40,9%) та 26-35 років (31,2%), що дозволяє розглядати вибірку як таку, в якій сформовані ціннісні орієнтації та стабілізовані життєві установки.

Більшість учасників перебувають у стосунках (78,5%), зокрема 49,5% є одруженими, 17,2% проживають у партнерських стосунках, 11,8% перебувають у романтичних відносинах. Такий розподіл є релевантним тематиці дослідження, оскільки передбачає наявність актуального досвіду міжособистісної взаємодії.

Освітній рівень респондентів є відносно високим: 67,7% мають вищу освіту рівня магістра, 14,0% бакалавра, 10,8% неповну вищу освіту, що дозволяє припустити достатній рівень усвідомленого заповнення психодіагностичних методик. Переважна більшість учасників є працюючими (69,9%), ще 11,8% поєднують навчання і роботу.

Водночас нерівномірний розподіл за статтю та специфіка формування вибірки обмежують можливість узагальнення результатів на широку популяцію, що враховувалося під час інтерпретації отриманих даних.

Дослідницькі питання:

1. Які особливості вираженості показників сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій характерні для досліджуваної вибірки?
2. Чи існує зв'язок між характеристиками сімейного виховання та ціннісними орієнтаціями особистості?

3. Чи пов'язаний рівень психологічної стійкості з особливостями ціннісної сфери особистості?

4. Чи існує зв'язок між характеристиками сімейного виховання та рівнем психологічної стійкості?

5. Якою мірою характеристики сімейного виховання та психологічна стійкість визначають (прогнозують) особливості ціннісних орієнтацій особистості?

6. Чи виступає психологічна стійкість опосередковувальною ланкою у взаємозв'язку між сімейним вихованням і ціннісними орієнтаціями?

Теоретична значущість дослідження полягає в уточненні та поглибленні наукових уявлень про взаємозв'язок сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості.

У роботі розширено підходи до розуміння сімейного виховання як чинника формування ціннісної сфери особистості шляхом інтеграції його з концепцією психологічної стійкості як ресурсного механізму адаптації. Зокрема, конкретизовано роль психологічної стійкості як внутрішнього ресурсу, що пов'язує досвід сімейної взаємодії з формуванням ціннісних орієнтацій.

Теоретичну значущість також становить уточнення моделі взаємозв'язку, відповідно до якої було висунуто припущення про можливий прямий та опосередкований взаємозв'язок між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості.

Отримані результати доповнюють сучасні наукові уявлення про взаємодію соціальних і особистісних чинників у структурі розвитку особистості, зокрема щодо ролі сімейного середовища у формуванні адаптаційного потенціалу та системи цінностей.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів у психологічній практиці, зокрема у сімейному консультуванні, психотерапії та психологічному супроводі дорослих.

Отримані дані щодо взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій можуть бути використані для більш точного

розуміння впливу раннього сімейного досвіду на формування життєвих установок і адаптаційного потенціалу особистості, що є важливим у процесі психологічної діагностики та консультування.

Результати дослідження можуть бути застосовані: у практиці сімейного консультування для аналізу впливу стилів виховання на актуальні труднощі клієнтів; у психотерапевтичній роботі для виявлення зв'язку між досвідом сімейної взаємодії, рівнем психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями клієнта; у розробці та реалізації психологічних програм розвитку психологічної стійкості, спрямованих на підвищення адаптаційних можливостей особистості; у сфері освітньої діяльності при підготовці фахівців-психологів та у викладанні дисциплін, пов'язаних із сімейною психологією, психологією особистості та психологією розвитку.

Отримані результати також можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо формування сприятливого сімейного середовища, яке сприяє розвитку психологічної стійкості та ціннісної визначеності особистості.

Апробація результатів дослідження. За матеріалами дослідження опубліковано (подано до друку) статтю: Ряховська Т. Л., Коченовська Н. Г. Сімейне виховання, психологічна стійкість та ціннісні орієнтації особистості: аналіз взаємозв'язків // *Veda a Perspektivu*. – 2026. – № 6 (61).

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ, ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сімейне виховання як чинник формування особистості

Сімейне виховання у сучасній психологічній науці розглядається як складний багатовимірний процес, у межах якого відбувається не лише передача соціального досвіду, а й формування базових структур особистості [6]. На відміну від формалізованих інститутів соціалізації, сім'я виступає середовищем, де соціальні впливи поєднуються з емоційною близькістю, що надає їм особливої психологічної сили.

У цьому контексті важливо підкреслити, що сімейне виховання не зводиться до свідомого впливу батьків на дитину. Значна частина цього процесу має імпліцитний характер і реалізується через щоденні взаємодії, невербальні сигнали, емоційні реакції та способи вирішення життєвих ситуацій. Саме тому сім'я виступає не лише джерелом норм і правил, а й середовищем формування внутрішніх моделей світу.

Багаторівневий характер сімейного виховання

Для глибшого розуміння впливу сім'ї на розвиток особистості доцільно розглядати сімейне виховання на кількох взаємопов'язаних рівнях.

По-перше, сім'я є первинним інститутом соціалізації, у межах якого дитина вперше стикається із соціальними нормами, ролями та очікуваннями. Саме тут формується базове розуміння соціальної реальності, включаючи уявлення про допустиму поведінку, моральні норми та соціальні цінності [18].

По-друге, сім'я функціонує як емоційна система, у якій формуються базові переживання безпеки або небезпеки. Згідно з теорією прив'язаності, якість

ранніх стосунків із батьками визначає характер емоційної регуляції та рівень базової довіри до світу [17].

По-третє, сімейне виховання виступає як механізм формування внутрішніх психологічних структур, включаючи самооцінку, локус контролю, систему цінностей і здатність до подолання труднощів. Саме на цьому рівні зовнішній досвід взаємодії трансформується у внутрішні ресурси особистості.

Таким чином, сімейне виховання є інтегративним процесом, що поєднує соціальні, емоційні та індивідуально-психологічні компоненти розвитку.

Психологічні механізми впливу сімейного виховання

Центральним питанням у дослідженні сімейного виховання є аналіз механізмів, через які зовнішній вплив батьків набуває внутрішнього значення для дитини.

Ідентифікація та соціальне моделювання

Одним із ключових механізмів є ідентифікація, яка передбачає несвідоме уподібнення дитини значущим дорослим. У межах теорії соціального навчання А. Бандури підкреслюється, що значна частина поведінки засвоюється шляхом спостереження та наслідування [15].

Важливо зазначити, що дитина переймає не лише зовнішні дії, але й внутрішні установки, способи інтерпретації подій і моделі реагування на стрес. Наприклад, якщо батьки демонструють здатність конструктивно вирішувати конфлікти, дитина формує аналогічну модель поведінки. У протилежному випадку – засвоює тривожні або агресивні реакції.

Таким чином, ідентифікація виступає механізмом, через який сім'я впливає одночасно на поведінкову, емоційну та ціннісну сфери особистості.

Інтеріоризація соціальних норм

Іншим важливим механізмом є інтеріоризація – процес, у межах якого зовнішні вимоги поступово трансформуються у внутрішні переконання. У теорії самодетермінації цей процес описується як перехід від зовнішньої регуляції до автономної [21].

На початкових етапах розвитку поведінка дитини контролюється зовнішніми санкціями, однак у процесі інтеріоризації ці вимоги набувають внутрішнього значення. У результаті людина починає діяти відповідно до власних переконань, що формує основу її ціннісної системи.

Особливість цього механізму полягає в тому, що він забезпечує стійкість цінностей: інтеріоризовані норми зберігаються навіть за відсутності зовнішнього контролю.

Прив'язаність як емоційний механізм

У межах теорії прив'язаності Дж. Боулбі підкреслюється, що ранній досвід взаємодії з батьками формує так звані внутрішні робочі моделі – когнітивно-емоційні схеми, які визначають сприйняття себе та інших [17].

Надійна прив'язаність сприяє формуванню таких базових переконань:

- світ є передбачуваним і безпечним
- іншим людям можна довіряти
- я є цінним і здатним

Ці установки виступають фундаментом психологічної стійкості, оскільки забезпечують відчуття внутрішньої опори навіть у складних ситуаціях.

Формування самооцінки та образу Я

Особливе значення має вплив сімейного виховання на формування образу Я. У гуманістичній психології К. Роджерс підкреслював, що ставлення значущих інших визначає уявлення людини про власну цінність [36].

Безумовне прийняття з боку батьків сприяє формуванню позитивної самооцінки та впевненості у власних силах. Натомість умовне прийняття, що залежить від досягнень чи поведінки, може призводити до формування внутрішніх конфліктів і тривожності.

Самооцінка, сформована у сімейному середовищі, виступає важливим ресурсом психологічної стійкості, оскільки визначає готовність особистості долати труднощі.

Стилі сімейного виховання

Інтегральною характеристикою взаємодії між батьками і дитиною є стиль виховання. Класична типологія Д. Баумрінд базується на поєднанні двох параметрів: рівня контролю та емоційної підтримки [16].

Авторитетний (демократичний) стиль поєднує високий рівень контролю з емоційною підтримкою і сприяє розвитку автономії, відповідальності та психологічної стійкості.

Авторитарний стиль характеризується жорстким контролем і низьким рівнем емоційного прийняття, що може призводити до формування конформності та тривожності.

Ліберальний (потурання) стиль передбачає високий рівень прийняття за відсутності чітких меж, що часто асоціюється з імпульсивністю та недостатньою саморегуляцією.

Індиферентний (недбалий) стиль характеризується низьким рівнем як контролю, так і емоційної підтримки, що негативно впливає на розвиток особистості.

Таким чином, стиль виховання визначає не лише поведінкові особливості, але й формує внутрішні психологічні ресурси. Отже, сімейне виховання через систему психологічних механізмів формує базові структури особистості, включаючи її ціннісно-смыслову сферу. Саме тому наступним кроком є аналіз того, яким чином ці механізми забезпечують становлення системи цінностей, що виступає психологічною основою розвитку резилієнтності особистості.

1.2. Ціннісні орієнтації у структурі особистості

Ціннісні орієнтації особистості є центральним елементом її мотиваційно-смыслові сфери, що визначає спрямованість поведінки, вибір життєвих цілей і способи їх досягнення. У сучасній психології цінності розглядаються не лише як усвідомлені переконання, але як інтегративні утворення, що поєднують когнітивні, емоційні та мотиваційні компоненти [37].

Формування ціннісних орієнтацій відбувається в процесі соціалізації, де сім'я виступає первинним і найбільш значущим середовищем. Саме у сім'ї дитина вперше стикається з уявленнями про бажане й небажане, правильне й неправильне, значуще й другорядне. При цьому важливо, що засвоєння цінностей не обмежується вербальними настановами – воно здійснюється через систему повсякденних взаємодій, емоційних реакцій і поведінкових моделей.

Механізми формування цінностей у сімейному контексті

Як було показано у підрозділі 1.1, сімейне виховання реалізується через систему психологічних механізмів. У контексті формування цінностей ці механізми набувають особливого значення, оскільки забезпечують перехід від зовнішніх норм до внутрішніх переконань.

Ідентифікація як основа засвоєння цінностей

Ідентифікація виступає одним із ключових механізмів формування цінностей, оскільки саме через неї дитина засвоює ставлення батьків до різних аспектів життя. Важливо підкреслити, що дитина не просто копіює окремі дії, а переймає систему оцінок і смислів, яка лежить в основі поведінки дорослих.

Наприклад, якщо в сім'ї цінується відповідальність і наполегливість, ці якості поступово стають внутрішніми орієнтирами дитини. У протилежному випадку – коли поведінка дорослих є суперечливою або нестабільною – формування цінностей може набувати фрагментарного характеру.

Інтеріоризація як процес внутрішнього прийняття

Інтеріоризація забезпечує перехід від зовнішнього контролю до внутрішньої регуляції поведінки. У цьому процесі соціальні норми та очікування, які спочатку сприймаються як зовнішні, поступово інтегруються у внутрішню структуру особистості.

Важливо, що ефективність інтеріоризації значною мірою залежить від емоційного контексту взаємодії. Норми, які передаються через підтримку і прийняття, значно легше стають внутрішніми переконаннями, ніж ті, що нав'язуються через контроль і покарання.

Таким чином, інтеріоризація виступає ключовим механізмом формування стійкої системи цінностей, що визначає автономність поведінки особистості.

Емоційна взаємодія як фактор значущості цінностей

Окрему роль у формуванні цінностей відіграє емоційна атмосфера сім'ї. Саме через емоційні реакції батьків дитина отримує сигнали про значущість тих чи інших явищ.

Те, що супроводжується схваленням, підтримкою і позитивними емоціями, закріплюється як цінне. Натомість те, що викликає критику або відкидання, може формувати внутрішні конфлікти або уникання.

Таким чином, емоційний компонент сімейної взаємодії визначає не лише зміст цінностей, але й ступінь їх внутрішньої прийнятності.

Теоретичні моделі ціннісної сфери

Для глибшого розуміння структури ціннісних орієнтацій доцільно звернутися до класичних теоретичних підходів.

Підхід М. Рокича

М. Рокич розглядав цінності як стійкі переконання щодо бажаних цілей і способів поведінки. Він виділив дві основні групи цінностей:

– *термінальні цінності* – уявлення про бажані кінцеві стани (щастя, свобода, самореалізація);

– *інструментальні цінності* – способи досягнення цих станів (чесність, відповідальність, наполегливість).

Цей підхід дозволяє розглядати ціннісну систему як ієрархічну структуру, у якій різні цінності мають різний рівень значущості.

Теорія базових цінностей Ш. Шварца

Більш комплексну модель запропонував Ш. Шварц, який розглядав цінності як універсальні мотиваційні орієнтири, організовані у вигляді континууму.

Він виділив десять базових типів цінностей, які групуються у ширші виміри:

- відкритість до змін (самоспрямування, стимуляція)
- консерватизм (безпека, традиції, конформність)
- самопідвищення (досягнення, влада)

– самотрансцендентність (доброта, універсалізм)

Особливістю цієї моделі є те, що цінності можуть як взаємодоповнювати, так і суперечити одна одній. Наприклад, прагнення до самореалізації може вступати в конфлікт із цінностями конформності. У контексті сімейного виховання важливо, що саме сім'я визначає, які з цих цінностей будуть домінувати в структурі особистості.

Вплив стилів сімейного виховання на цінності

Стиль виховання виступає інтегративним фактором, що визначає не лише поведінку дитини, але й характер її ціннісної сфери.

Авторитарний стиль сприяє формуванню цінностей конформності, підпорядкування та безпеки. У цьому випадку поведінка регулюється зовнішніми вимогами, що обмежує розвиток автономії.

Авторитетний стиль створює умови для формування цінностей самоспрямування, відповідальності та досягнення. Поєднання вимогливості та підтримки сприяє внутрішньому прийняттю норм.

Ліберальний стиль може сприяти розвитку індивідуалізму та гедоністичних орієнтацій, однак часто супроводжується недостатньою структурованістю поведінки.

Індиферентний стиль пов'язаний із відсутністю чіткої системи цінностей, що може призводити до труднощів у прийнятті рішень і життєвому самовизначенні.

Таким чином, формування ціннісних орієнтацій є складним багаторівневим процесом, що реалізується через взаємодію когнітивних, емоційних і поведінкових механізмів. Сімейне виховання виступає ключовим фактором цього процесу, визначаючи як зміст цінностей, так і спосіб їх інтеграції у внутрішню структуру особистості.

Водночас важливо підкреслити, що здатність особистості реалізовувати власні цінності значною мірою залежить від рівня її психологічної стійкості, яка забезпечує збереження внутрішньої узгодженості та послідовності поведінки в умовах життєвих труднощів.

Отже, різні стилі сімейного виховання сприяють формуванню різних конфігурацій ціннісної системи особистості, що зумовлює індивідуальні відмінності у її життєвих пріоритетах та поведінкових стратегіях.

1.3. Психологічна стійкість як ресурс адаптації особистості

Психологічна стійкість є одним із ключових конструктів сучасної психології, що описує здатність особистості ефективно функціонувати в умовах стресу, невизначеності та життєвих труднощів. У науковій літературі вона розглядається як динамічний процес адаптації, який включає збереження внутрішньої рівноваги, здатність до відновлення після негативних подій і використання труднощів як ресурсу розвитку [31].

На відміну від традиційного уявлення про стійкість як про фіксовану рису, сучасні підходи підкреслюють її процесуальний характер. Це означає, що психологічна стійкість формується впродовж життя під впливом як внутрішніх характеристик особистості, так і зовнішніх умов, серед яких особливе місце займає сімейне середовище.

Психологічна стійкість та життєстійкість: розмежування понять

У науковому дискурсі поряд із поняттям психологічної стійкості (resilience) використовується також поняття життєстійкості (hardiness), що іноді призводить до їх змішування. Проте ці конструкти мають різну теоретичну природу і виконують різні функції.

Психологічна стійкість розглядається як динамічний процес, що відображає здатність особистості адаптуватися до складних обставин, зберігати функціональність і відновлюватися після стресу. Вона включає:

- гнучкість у реагуванні
- ефективні копінг-стратегії
- здатність до емоційної регуляції

Життєстійкість, запропонована С. Мадді, описує відносно стабільну систему переконань, що визначає ставлення людини до життєвих труднощів [29]. Вона включає три компоненти:

- *залученість* – активна включеність у життєві процеси
- *контроль* – переконання у можливості впливати на події
- *виклик* – сприйняття труднощів як можливостей розвитку

Таким чином, життєстійкість можна розглядати як внутрішній психологічний ресурс, який забезпечує ефективне функціонування механізмів резилієнтності. Іншими словами, *hardiness* є основою, на якій розгортається процес *resilience*.

Структура психологічної стійкості

Психологічна стійкість є багатокomпонентним утворенням, що включає кілька взаємопов'язаних рівнів.

Когнітивний рівень пов'язаний із особливостями інтерпретації подій. Стійкі особистості схильні сприймати труднощі як тимчасові та подоланні, що знижує рівень дистресу.

Емоційний рівень включає здатність до регуляції емоційних станів, зокрема зниження інтенсивності негативних переживань і підтримання внутрішньої рівноваги.

Поведінковий рівень проявляється у використанні ефективних копінг-стратегій, спрямованих на вирішення проблем або адаптацію до ситуації.

Мотиваційний рівень визначає готовність особистості діяти, незважаючи на труднощі, та зберігати орієнтацію на досягнення цілей.

Таким чином, психологічна стійкість є інтегративною характеристикою, що забезпечує узгоджене функціонування різних психологічних систем.

Роль сім'ї у формуванні психологічної стійкості

Сімейне середовище відіграє визначальну роль у формуванні психологічної стійкості, оскільки саме в ньому закладаються базові механізми реагування на стрес.

По-перше, через емоційну підтримку формується відчуття безпеки, яке є необхідною умовою розвитку стійкості. Дитина, яка має досвід стабільних і надійних стосунків, демонструє вищий рівень адаптивності.

По-друге, стиль виховання визначає рівень автономії та відповідальності. Підтримувальне середовище сприяє розвитку внутрішнього локусу контролю, тоді як надмірний контроль може формувати залежність і невпевненість.

По-третє, важливим є досвід подолання труднощів у сімейному контексті. Коли дитина отримує підтримку, але водночас має можливість самостійно вирішувати проблеми, формується здатність до ефективного копінгу.

Таким чином, сім'я виступає не лише джерелом стресу або підтримки, але й середовищем, у якому формуються ключові ресурси психологічної стійкості.

Психологічна стійкість як потенційна опосередковувальна ланка

У контексті даного дослідження особливого значення набуває розгляд психологічної стійкості як потенційної опосередковувальної ланки у взаємозв'язку між сімейним вихованням і ціннісними орієнтаціями особистості.

З одного боку, сімейне виховання впливає на формування внутрішніх ресурсів особистості, зокрема самооцінки, локусу контролю, способів емоційного реагування та копінг-стратегій. З іншого боку, саме ці психологічні ресурси значною мірою визначають здатність особистості реалізовувати власні цінності, зберігати послідовність поведінки та адаптуватися до життєвих труднощів.

Наприклад, навіть за наявності сформованих цінностей самореалізації чи автономії недостатній рівень психологічної стійкості може ускладнювати їх практичну реалізацію через страх невдачі, уникання труднощів або підвищену тривожність.

У зв'язку з цим психологічна стійкість може розглядатися як важливий внутрішній ресурс, через який частково реалізується вплив сімейного виховання на формування ціннісної сфери особистості. Таким чином, психологічна стійкість ймовірно виконує опосередковувальну функцію у системі взаємозв'язків між сімейним досвідом та ціннісними орієнтаціями особистості.

1.4. Сім'я як ресурсне середовище формування психологічної стійкості

У сучасній психології сім'я розглядається не лише як фактор впливу на індивіда, але як цілісна система, що володіє власними ресурсами та механізмами адаптації. У цьому контексті особливого значення набуває концепція сімейної стійкості, розроблена Ф. Волш [47].

Згідно з цим підходом, сім'я здатна не лише переживати кризові ситуації, але й використовувати їх як можливість для розвитку. Така здатність визначається структурою внутрішніх ресурсів сімейної системи.

Ключові компоненти сімейної стійкості (за Ф. Волш)

1. Система вірувань

Система вірувань визначає спосіб інтерпретації життєвих подій. Сім'ї, які сприймають труднощі як частину життя і можливість для розвитку, демонструють вищий рівень стійкості.

Важливими аспектами є:

- надання сенсу складним подіям
- підтримка оптимізму
- віра у можливість подолання труднощів

2. Організаційні процеси

Цей компонент включає структуру взаємодії в сім'ї, зокрема:

- гнучкість ролей
- здатність до адаптації
- наявність підтримки

Сім'ї, які можуть змінювати свої внутрішні правила відповідно до обставин, краще справляються зі стресом.

3. Комунікація та емоційна взаємодія

Ефективна комунікація є основою функціонування сімейної системи. Вона включає:

- відкритість у вираженні емоцій
- здатність до обговорення проблем

- підтримку та емпатію

Саме через комунікацію передаються не лише інформація, але й емоційні ресурси, необхідні для подолання труднощів.

Сімейна система виступає своєрідним “тренувальним середовищем”, у якому формуються навички адаптації. Через щоденні взаємодії дитина засвоює:

- способи реагування на стрес
- моделі вирішення конфліктів
- ставлення до невдач

Для більш глибокого розуміння ролі сім’ї як ресурсного середовища доцільно розглянути конкретні приклади реалізації компонентів сімейної стійкості, запропонованих Ф. Волш [47].

Система вірувань проявляється у способі інтерпретації складних життєвих ситуацій. Наприклад, у сім’ях, де труднощі розглядаються як тимчасові та такі, що можуть бути подолані, формується установка на активне подолання проблем. У такому контексті дитина засвоює переконання про те, що життєві труднощі є природною частиною розвитку, що сприяє формуванню впевненості у власних силах і підвищує рівень психологічної стійкості.

Натомість у сім’ях, де домінують песимістичні інтерпретації подій (наприклад, сприйняття труднощів як катастрофічних або неконтрольованих), у дитини можуть формуватися установки безпорадності та уникання, що знижує адаптаційні можливості особистості.

Організаційні процеси можна проілюструвати через здатність сім’ї адаптуватися до змін. Наприклад, у ситуації життєвої кризи (втрата роботи, переїзд, хвороба одного з членів сім’ї) гнучка сімейна система здатна перерозподіляти ролі, підтримувати один одного та зберігати функціональність. Такий досвід формує у дитини розуміння того, що складні обставини можна подолати через спільні зусилля, що сприяє розвитку відповідальності та адаптивності.

У протилежному випадку, коли сімейна система є жорсткою і не здатна до змін, будь-яка кризова ситуація може призводити до дезорганізації, що негативно впливає на психологічний стан дитини.

Комунікація та емоційна взаємодія відіграють ключову роль у передачі ресурсів психологічної стійкості. Наприклад, у сім'ях, де прийнято відкрито обговорювати труднощі, висловлювати емоції та підтримувати один одного, формується здатність до емоційної регуляції та ефективного вирішення проблем. Дитина засвоює, що складні переживання можна проговорювати, а не пригнічувати.

Водночас у сім'ях із порушеною комунікацією (уникання, замовчування, агресивні форми взаємодії) формуються неадаптивні стратегії поведінки, що ускладнює подолання стресових ситуацій.

Таким чином, конкретні прояви сімейної стійкості демонструють, що саме через повсякденні форми взаємодії – інтерпретацію подій, організацію сімейного життя та характер комунікації – формуються базові механізми психологічної стійкості особистості. У результаті сім'я визначає не лише рівень цієї стійкості, але й специфіку її прояву, зокрема особливості реагування на стрес, вибір копінг-стратегій та здатність до відновлення після труднощів.

Отже, сім'я постає не лише як зовнішній фактор впливу, а як активне ресурсне середовище, у межах якого формуються ключові внутрішні механізми адаптації. У цьому контексті психологічна стійкість набуває значення інтегративного особистісного ресурсу, що опосередковує вплив сімейного виховання на подальший розвиток ціннісної сфери особистості. Це створює підґрунтя для подальшого аналізу взаємозв'язку між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями.

1.5. Теоретична модель взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій

На основі проведеного теоретичного аналізу запропоновано теоретичну модель взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості, яка дозволяє інтегрувати у єдину систему соціальні та внутрішньоособистісні чинники розвитку.

У межах запропонованої моделі сімейне виховання розглядається як один із провідних чинників соціалізації, що створює умови для формування базових способів сприйняття себе, інших людей та навколишнього світу. Через механізми прив'язаності, інтеріоризації соціальних норм, формування автономії, самооцінки та досвіду емоційної взаємодії сімейне середовище впливає як на розвиток внутрішніх психологічних ресурсів особистості, так і на становлення її системи цінностей.

Психологічна стійкість у межах цієї моделі розглядається як внутрішній адаптаційний ресурс, що потенційно виконує опосередковану роль у взаємозв'язку між сімейним вихованням та ціннісними орієнтаціями. Передбачається, що досвід сімейної взаємодії не лише безпосередньо впливає на формування цінностей, а й створює передумови для розвитку здатності особистості зберігати внутрішню узгодженість, адаптуватися до складних життєвих обставин та реалізовувати власні життєві орієнтири.

Ціннісні орієнтації у запропонованій моделі розглядаються як результат інтеграції зовнішнього соціального досвіду та внутрішніх психологічних ресурсів особистості. Вони відображають систему життєвих пріоритетів, що формується під впливом сімейного середовища та реалізується через індивідуальні механізми адаптації й саморегуляції.

Таким чином, теоретична модель передбачає наявність як прямого, так і опосередкованого взаємозв'язку між досліджуваними змінними:

Сімейне виховання → Ціннісні орієнтації

Сімейне виховання → Психологічна стійкість → Ціннісні орієнтації

Запропонована модель дозволяє припустити, що вплив сімейного виховання на систему цінностей не є повністю прямим і може залежати від рівня розвитку внутрішніх адаптаційних ресурсів особистості. Відтак психологічна стійкість розглядається як можливий психологічний механізм, через який сімейний досвід інтегрується у систему життєвих орієнтацій.

Висновки до розділу I

У результаті теоретичного аналізу встановлено, що сімейне виховання є одним із провідних чинників формування особистості, вплив якого реалізується через систему взаємопов'язаних психологічних механізмів. Показано, що через процеси ідентифікації, інтеріоризації соціальних норм, формування прив'язаності, самооцінки та досвіду емоційної взаємодії зовнішній соціальний досвід поступово інтегрується у внутрішню структуру особистості та визначає особливості її подальшого розвитку.

Узагальнення теоретичних підходів до дослідження ціннісних орієнтацій дозволило визначити, що їх формування відбувається у процесі соціалізації та значною мірою залежить від характеру сімейної взаємодії. Сім'я виступає не лише джерелом передачі соціальних норм і моделей поведінки, але й середовищем, у якому ці норми набувають особистісного значення через емоційний досвід, внутрішнє прийняття та включення у систему життєвих пріоритетів особистості.

Встановлено, що психологічна стійкість розглядається у сучасній психології як динамічний багатокомпонентний ресурс адаптації, що включає когнітивні, емоційні, поведінкові та мотиваційні компоненти. Теоретичний аналіз дозволив уточнити розмежування психологічної стійкості як процесу адаптації та життєстійкості як відносно стабільної системи переконань, що підтримує ефективне функціонування особистості в умовах життєвих труднощів.

Обґрунтовано, що сім'я виступає ресурсним середовищем формування психологічної стійкості, оскільки саме у сімейній взаємодії закладаються базові

механізми реагування на труднощі, формується досвід емоційної підтримки, розвитку автономії та засвоєння адаптивних способів подолання стресових ситуацій.

На основі інтеграції теоретичних підходів сформульовано теоретичну модель взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості. Модель передбачає наявність як прямого впливу сімейного виховання на формування ціннісної сфери, так і потенційного опосередкованого впливу через психологічну стійкість, яка розглядається як внутрішній адаптаційний ресурс особистості.

Таким чином, результати теоретичного аналізу дозволили сформувати концептуальне підґрунтя дослідження та обґрунтувати логіку подальшої емпіричної перевірки взаємозв'язку між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості у наступних розділах роботи.

РОЗДІЛ II

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Теоретико-методологічні засади дослідження

Емпіричне дослідження взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості ґрунтується на системному та соціально-когнітивному підходах, які дозволяють розглядати розвиток особистості як результат взаємодії зовнішніх соціальних чинників та внутрішніх психологічних ресурсів.

Відповідно до системного підходу, особистість розглядається як цілісна структура, що формується у взаємодії з соціальним середовищем, насамперед сім'єю, яка виступає базовим соціально-психологічним середовищем розвитку особистості. У цьому контексті сімейне виховання розглядається не лише як сукупність впливів, а як цілісна система взаємодії, що визначає умови формування емоційної сфери, когнітивних установок та ціннісних орієнтацій.

Соціально-когнітивний підхід акцентує увагу на ролі засвоєння досвіду через взаємодію з оточенням, спостереження за поведінкою значущих інших та формування внутрішніх моделей реагування. У межах цього підходу сім'я виступає ключовим агентом соціалізації, у якому відбувається інтеріоризація соціальних норм, моделей поведінки та системи цінностей.

Логіка дослідження базується на припущенні про багаторівневий характер взаємозв'язку між досліджуваними змінними, відповідно до якого сімейне виховання виступає як зовнішній соціальний чинник, психологічна стійкість – як внутрішній ресурс адаптації, а ціннісні орієнтації – як результат особистісного розвитку. Таким чином, модель дослідження може бути представлена як послідовність взаємодії:

*сім'ейне виховання → психологічна стійкість → ціннісні орієнтації
особистості.*

Відповідно до зазначеної логіки було сформульовано теоретичну модель дослідження, яка передбачає можливість як прямого, так і опосередкованого взаємозв'язку між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості. При цьому психологічна стійкість розглядається як інтегративний механізм, що забезпечує перетворення зовнішніх впливів у внутрішні особистісні характеристики.

Операціоналізація змінних дослідження здійснювалася з урахуванням їх теоретичного змісту.

Сімейне виховання визначається через показники батьківського ставлення (прийняття, кооперація, контроль, симбіоз та інші параметри взаємодії), що відображають якісні характеристики сімейного середовища.

Психологічна стійкість розглядається як здатність особистості до подолання труднощів, адаптації до змін та збереження ефективного функціонування в умовах стресу.

Ціннісні орієнтації визначаються як система життєвих пріоритетів, що відображає спрямованість особистості та регулює її поведінку.

Таким чином, зазначена логіка дослідження зумовлює вибір методів емпіричного дослідження та статистичного аналізу, які дозволяють виявити як окремі взаємозв'язки між змінними, так і їх системну взаємодію в межах запропонованої теоретичної моделі.

2.2. Організація та етапи проведення дослідження

Дослідження мало кореляційно-регресійний дизайн та проводилося у формі онлайн-опитування, що забезпечило доступність для респондентів та добровільність участі.

Емпіричне дослідження здійснювалося у кілька послідовних етапів:

1. Теоретичний етап, на якому було здійснено аналіз наукових джерел, уточнено понятійний апарат, сформульовано мету, завдання та гіпотезу дослідження.

2. Емпіричний етап, що передбачав підбір психодіагностичного інструментарію та організацію збору даних шляхом онлайн-анкетування.

3. Аналітичний етап, у межах якого здійснювалася статистична обробка отриманих даних із використанням методів описової та інферентної статистики.

4. Інтерпретаційний етап, спрямований на узагальнення результатів, їх інтерпретацію відповідно до теоретичної моделі та формулювання практичних висновків.

Під час проведення дослідження було дотримано основних етичних принципів: добровільності участі, анонімності, конфіденційності отриманих даних та інформованої згоди респондентів.

2.3. Характеристика вибірки

У дослідженні взяли участь 94 респонденти віком від 18 до 50+ років. *Критеріями включення до вибірки були:* повноліття, наявність досвіду сімейного виховання та добровільна згода на участь у дослідженні. Дослідження проводилось в онлайн-форматі з використанням анонімного анкетування (Див. Додаток В).

Аналіз соціально-демографічних характеристик показав, що переважну більшість становлять жінки (78,5 %). Найбільш представленими є вікові групи 36–45 років (40,9 %) та 26–35 років (31,2 %), що свідчить про достатній рівень зрілості та сформованості життєвих орієнтацій.

Більшість респондентів перебувають у стосунках (78,5 %), з них 49,5 % – одружені. Переважає вища освіта рівня магістра (67,7 %), а також високий рівень зайнятості (69,9 % працюють)

Табл.2.1.

Характеристика вибірки досліджуваних за основними демографічними даними

		N	%	Накопичений
<i>Вік</i>	18-25	11	11.8%	11.8%
	26-35	29	31.2%	43.0%
	36-45	38	40.9%	83.9%
	старше 45	15	16.1%	100.0%
<i>Гендер</i>	жінка	73	78.5%	78.5%
	чоловік	19	20.4%	98.9%
	інше	1	1.1%	100.0%
<i>Сімейний стан</i>	одружений/-а	46	49.5%	49.5%
	спільне проживання	16	17.2%	66.7%
	у відносинах	11	11.8%	78.5%
	не одружений/а	8	8.6%	87.1%
	розлучений/-а	9	9.7%	96.8%
	інше	3	3.2%	100.0%
<i>Освіта</i>	вища магістр	63	67.7%	67.7%
	вища бакалавр	13	14.0%	81.7%
	неповна вища	10	10.8%	92.5%
	середня	5	5.4%	97.8%
	інше	2	2.2%	100.0%
<i>Діяльність</i>	працюю	65	69.9%	69.9%
	не працюю	7	7.5%	77.4%
	студент(ка)	6	6.5%	83.9%
	студент(ка) та працює	11	11.8%	95.7%
	інше	4	4.3%	100.0%

Щодо особливостей сімейного досвіду, більшість учасників виросли у повних сім'ях (73,1 %) та у сім'ях із двома дітьми (54,8 %). Значна частина респондентів виховувалася у міському середовищі (81,7 %)

Табл.2.2

Характеристика вибірки досліджуваних за структурою і особливостями батьківської сім'ї

		N	%	Накопичений %
<i>Склад сім'ї</i>	повна (обидва біологічні батьки)	68	73.1%	73.1%
	неповна (лише мати/батько)	17	18.3%	91.4%
	розширена (з бабусями/дідусями)	8	8.6%	100.0%
<i>Порядок народження</i>	єдина дитина	23	24.7%	24.7%
	старша	32	34.4%	59.1%
	середня	6	6.5%	65.6%
	молодша	32	34.4%	100.0%
<i>Кількість дітей у сім'ї</i>	одна	24	25.8%	25.8%
	двоє	51	54.8%	80.6%
	троє	17	18.3%	98.9%
	більше трьох	1	1.1%	100.0%

Як бачимо з таблиці 2.3, переважаюча більшість 81,7 % досліджуваних виховувались у міському середовищі (з них 50,5 % у великих містах (обласні центри), а 31,2 % у середніх та малих містах). Це свідчить про більш урбанізований соціокультурний контекст вибірки. При цьому більшість оцінювали матеріальне становище сім'ї у дитинстві як середнє (51,6 %) або нижче за середнє (32,3 %). Приблизно половина респондентів (51,6 %) зазначила наявність релігійних традицій у сім'ї, що може виступати ресурсом для формування як окремих ціннісних орієнтацій, так і системи цінностей в цілому.

Табл.2.3.

Характеристика вибірки досліджуваних за характеристиками соціокультурних умов батьківської сім'ї

		N	%	Накопичений
<i>Місце проживання під час основного періоду виховання</i>	велике місто	47	50.5%	50.5%
	середнє/мале місто	29	31.2%	81.7%
	селище	8	8.6%	90.3%
	село	9	9.7%	100.0%
<i>Суб'єктивна оцінка матеріального становища сім'ї (в дитинстві)</i>	високе	9	9.7%	9.7%
	середнє	48	51.6%	61.3%
	нижче середнього	30	32.3%	93.5%
	низьке	6	6.5%	100.0%
<i>Наявність/відсутність релігійних традицій у сім'ї</i>	існували	48	51.6%	51.6%

Особливості сімейної взаємодії свідчать про переважання моделі, у якій рішення приймалися батьками (73,1 %), а емоційне обговорення переживань відбувалося рідко, що може вказувати на стриманий стиль комунікації (табл.2.4).

Табл.2.4.

Характеристика вибірки досліджуваних за особливостями сімейної взаємодії

		N	%	Накопичений %
<i>Як у Вашій родині зазвичай приймалися важливі рішення?</i>	вирішували спільно	20	21.5%	21.5%
	вирішували батьки	68	73.1%	94.6%
	вирішував(ла) я сам(а)	5	5.4%	100.0%
<i>Наскільки часто Ви обговорювали з батьками свої почуття та переживання?</i>	дуже часто	3	3.2%	3.2%
	часто	17	18.3%	21.5%
	інколи	30	32.3%	53.8%
	рідко	27	29.0%	82.8%
	ніколи	16	17.2%	100.0%

Таким чином, вибірка характеризується відносною соціальною та освітньою однорідністю, а також наявністю різноманітного досвіду сімейного виховання.

2.4. Методи та психодіагностичний інструментарій дослідження

Для емпіричного дослідження було використано комплекс валідизованих психодіагностичних методик, що забезпечують операціоналізацію основних змінних та відповідають логіці побудованої теоретичної моделі.

З метою дослідження особливостей сімейного виховання застосовано методику «Батьківське ставлення» (А. Варга, В. Столін). Дана методика дозволяє оцінити основні параметри батьківського ставлення, зокрема рівень прийняття, кооперації, симбіозу, авторитарності та контролю. У межах даного дослідження вона використовується для операціоналізації змінної «сімейне виховання» як соціального чинника розвитку особистості. Отримані показники

дозволяють оцінити якісні характеристики сімейного середовища та використовуються як предиктори у подальшому кореляційному та регресійному аналізі.

Для оцінки емоційного аспекту взаємодії між батьками і дитиною застосовано *Опитувальник батьківського зв'язку (Parental Bonding Instrument, PBI, Дж. Паркер)*. Методика вимірює рівень батьківської турботи та контролю, що відображає характер емоційного зв'язку у сім'ї. У дослідженні вона також виступає індикатором змінної «сімейне виховання» та дозволяє деталізувати його емоційний компонент. Отримані результати використовуються для аналізу взаємозв'язків між стилями виховання та іншими психологічними характеристиками.

Для дослідження ціннісної сфери особистості використано *Шкалу життєвих цінностей III. Шварца* (скорочена форма), яка дозволяє визначити структуру базових цінностей, згрупованих у відповідні мотиваційні блоки (саморозвиток, безпека, досягнення, конформність тощо). У межах дослідження ця методика операціоналізує змінну «ціннісні орієнтації особистості» як результат особистісного розвитку. Отримані показники дозволяють аналізувати спрямованість особистості та виступають залежними змінними у статистичному аналізі.

Додатково для дослідження ієрархії цінностей використано *методику ціннісних орієнтацій М. Рокича*. Вона дозволяє виявити пріоритетні термінальні та інструментальні цінності, що характеризують життєві цілі та способи їх досягнення. У дослідженні ця методика доповнює оцінку ціннісної сфери та забезпечує більш глибоке розуміння структури ціннісних орієнтацій. Отримані результати використовуються для комплексного аналізу ціннісної системи особистості.

Для вимірювання рівня психологічної стійкості застосовано *шкалу психологічної стійкості CD-RISC-10 (Connor-Davidson Resilience Scale)* в адаптованій версії. Методика дозволяє оцінити здатність особистості до подолання труднощів, адаптації до стресових ситуацій та відновлення після

негативних подій. У межах дослідження вона операціоналізує змінну «психологічна стійкість» як внутрішній ресурс особистості. Отримані показники використовуються як незалежна та медіаційна змінна у подальшому аналізі взаємозв'язків.

З метою збору додаткової інформації застосовано *авторську анкету*, яка включала питання щодо соціально-демографічних характеристик респондентів (вік, стать, освіта, сімейний стан, особливості сімейного досвіду тощо). Ці дані дозволяють охарактеризувати вибірку та врахувати можливий вплив соціальних факторів на досліджувані показники.

Таким чином, обраний психодіагностичний інструментарій забезпечує комплексне дослідження сімейного виховання як соціального чинника, психологічної стійкості як внутрішнього ресурсу та ціннісних орієнтацій як результату розвитку особистості. Використані методики відповідають логіці побудованої теоретичної моделі та створюють підґрунтя для подальшого статистичного аналізу взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

2.5. Методи статистичного аналізу даних

Для обробки та аналізу емпіричних даних було використано методи описової та інферентної статистики, що відповідають логіці побудови дослідження та дозволяють послідовно перевірити взаємозв'язок між характеристиками сімейного виховання, рівнем психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості.

На першому етапі застосовано методи описової статистики (обчислення середніх значень, медіан, стандартних відхилень), що дозволило охарактеризувати загальні тенденції у вибірці, визначити рівень вираженості досліджуваних показників та виявити їх варіативність.

З метою виявлення взаємозв'язків між досліджуваними змінними було використано кореляційний аналіз (коефіцієнт рангової кореляції Спірмена), який

дозволив встановити напрям і силу зв'язків між показниками сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості.

Для визначення внеску окремих чинників у формування ціннісних орієнтацій застосовано регресійний аналіз, що дав змогу оцінити вплив характеристик сімейного виховання та рівня психологічної стійкості на показники ціннісної сфери особистості, а також визначити відносну значущість кожного з предикторів у межах моделі.

З метою перевірки теоретичної моделі дослідження було використано підхід до аналізу опосередкованих (медіаційних) зв'язків, який дозволив оцінити можливий опосередкований характер взаємозв'язку між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості.

Статистична обробка даних здійснювалася з використанням відповідного програмного забезпечення. Рівень статистичної значущості приймався на рівні $p \leq 0,05$.

Застосований комплекс статистичних методів забезпечує можливість комплексного аналізу досліджуваних явищ і відповідає логіці побудованої моделі взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості.

Висновки до розділу II

У розділі обґрунтовано методологічні засади та організацію емпіричного дослідження взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості відповідно до логіки побудованої теоретичної моделі.

Визначено, що дослідження ґрунтується на системному та соціально-когнітивному підходах, у межах яких сімейне виховання розглядається як ключовий соціальний чинник розвитку особистості, що формує базові умови становлення її емоційної, когнітивної та ціннісної сфер. Психологічна стійкість у цій моделі виступає як внутрішній адаптаційний ресурс, а ціннісні орієнтації

як результат процесу особистісного розвитку та соціалізації. На цій основі сформовано логіку емпіричного дослідження, що передбачає аналіз як безпосередніх, так і потенційно опосередкованих взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

Здійснено операціоналізацію основних змінних дослідження та визначено систему їх емпіричного вимірювання. Сімейне виховання представлено через характеристики батьківського ставлення та параметри емоційної взаємодії у сім'ї, психологічна стійкість – через показники адаптаційного ресурсу особистості, а ціннісні орієнтації – через структуру та ієрархію життєвих пріоритетів. Обраний психодіагностичний інструментарій забезпечує комплексне дослідження зазначених феноменів та відповідає логіці побудованої теоретичної моделі.

Описано організацію дослідження, що реалізоване у формі онлайн-опитування та має кореляційно-регресійний дизайн. Надано характеристику вибірки, яка охоплює респондентів різного віку, сімейного статусу та соціального досвіду, що забезпечує можливість аналізу досліджуваних психологічних явищ у контексті сформованих життєвих установок та особливостей сімейного виховання.

Обґрунтовано комплекс методів статистичного аналізу, що включає описову статистику, кореляційний аналіз, регресійний підхід та аналіз опосередкованих зв'язків. Послідовність застосованих методів забезпечує можливість переходу від опису досліджуваних показників до виявлення взаємозв'язків між ними, оцінки внеску окремих чинників та перевірки теоретичної моделі дослідження.

Таким чином, обрана методологія, організація дослідження та систем методів забезпечують наукову обґрунтованість і внутрішню логічну узгодженість емпіричного аналізу та створюють підґрунтя для подальшого дослідження взаємозв'язків між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості у наступному розділі.

РОЗДІЛ III

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ, ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

3.1. Аналіз вираженості показників сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості

У межах емпіричного дослідження було здійснено описовий аналіз показників сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості. Застосування методів описової статистики дозволило охарактеризувати загальні тенденції розподілу досліджуваних змінних, визначити рівень їх вираженості та виявити варіативність показників у межах вибірки.

Табл.3.1

Описові статистики за методикою «Батьківське ставлення»

				Shapiro-Wilk	
	Mean	Median	SD	W	p
Прийняття	3.88	4.00	0.661	0.903	<.001
Кооперація	4.24	4.50	1.155	0.658	<.001
Симбіоз	1.81	1.00	1.239	0.676	<.001

Спершу проаналізуємо результати методики «Батьківське ставлення», яка використовується для діагностики стилю батьківської поведінки і дитячо-батьківських стосунків і дозволяє описати фон родинних взаємин, у яких формувалися учасники дослідження, та виявити особливості стилів виховання, які закладали основу для розвитку їхніх особистісних якостей і ціннісних орієнтацій.

Як видно з таблиці 3.1, найвищі значення спостерігаються за шкалами кооперації ($M = 4,24$; $SD = 1,16$) та прийняття ($M = 3,88$; $SD = 0,66$), що вказує на

переважання позитивного ставлення до дитини. Шкали «маленький невдаха» та симбіозу мають найнижчі серед усіх середні значення ($M = 1,35$; $SD = 0,80$ та $M = 1,81$; $SD = 1,24$ відповідно), що свідчить про мінімальну поширеність у вибірці таких деструктивних батьківських установок, як знецінення, критика чи недовіра до можливостей дитини та залежності у стосунках між батьками та дітьми у більшості сімей.

Примітно, що усі шкали (крім «авторитарної гіперсоціалізації») мають статистично значущі відхилення від нормального розподілу ($p < 0,001$), що вказує на полярність батьківських позицій у межах вибірки. Це може бути відображенням досвіду різних поколінь, соціокультурного середовища тощо.

Загалом, отримані результати характеризують стиль виховання, притаманний більшості опитаних, як переважно демократичний із елементами партнерської взаємодії, що відповідає сучасним уявленням про ефективне батьківство.

Табл.3.2

Описові статистики за опитувальником батьківського зв'язку (Parental Bonding Instrument)

	Турбота	Контроль
Mean	3.55	3.19
Median	3.67	3.38
Standard deviation	0.689	0.654
Shapiro-Wilk W	0.946	0.933
Shapiro-Wilk p	0.008	0.002

Узагальнені результати за опитувальником батьківського зв'язку (Parental Bonding Instrument) показали, що вираженість рівнів батьківської турботи і контролю є відносно збалансованою ($M = 3,55$; $SD = 0,69$ та $M = 3,19$; $SD = 0,65$ відповідно). Тест Шапіро-Вілка показав статистично значущі відхилення від нормального розподілу ($p < 0.01$), що зумовлює доцільність подальшого використання непараметричних методів аналізу.

Аналіз середніх значень за базовими цінностями шкали Ш. Шварца дозволяє визначити характерні орієнтації досліджуваної вибірки та простежити,

які з них є пріоритетними. Як видно з діаграми, найвищий показник має цінність «Безпека сім'ї та близьких» ($M = 4,81$), що цілком закономірно для українського контексту, позначеного воєнними подіями та загальною нестабільністю. Другою за значенням виявилася цінність «Матеріальний добробут» ($M = 4,48$), що свідчить про усвідомлення важливості економічної стабільності як умови реалізації інших життєвих цілей. Варто відзначити також високий рівень значущості цінності «Мир у світі» ($M = 4,46$), що демонструє гуманістичну та антивоєнну спрямованість світогляду вибірки – бажання стабільності, злагоди та соціальної гармонії.

Близькими за рангом є цінності «Справедливість та чесність» ($M = 4,45$) та «Самостійності у прийнятті рішень» ($M = 4,38$). Перша з них відображає орієнтацію на етичні норми, щирість та взаємну довіру у взаєминах, а друга, на нашу думку, – прагнення до власної ефективності та реалізації потенціалу.

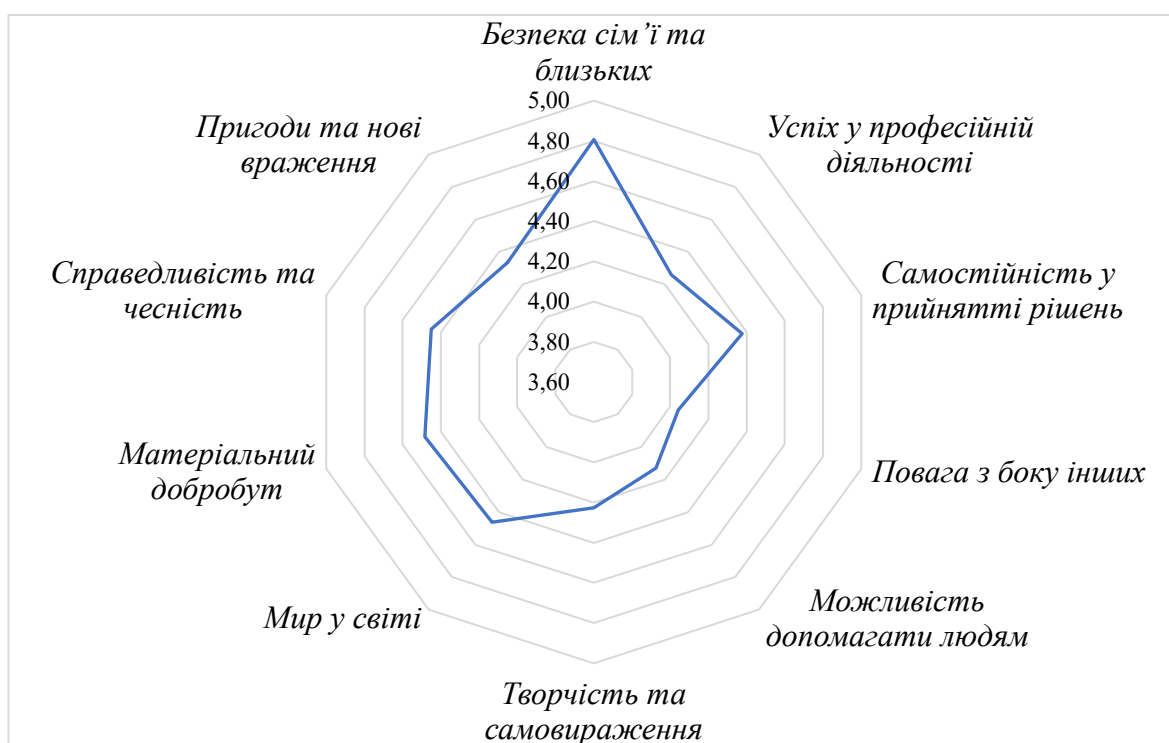

Рис.3.1. Ціннісний профіль за шкалою життєвих цінностей Ш. Шварца (скорочена форма)

Найнижчі оцінки, хоча й не критично низькі, зафіксовано для цінності «Повага з боку інших» ($M = 4,04$). Це вказує на відносну автономність системи самоповаги досліджуваних, орієнтацію на внутрішні критерії успіху замість зовнішнього схвалення.

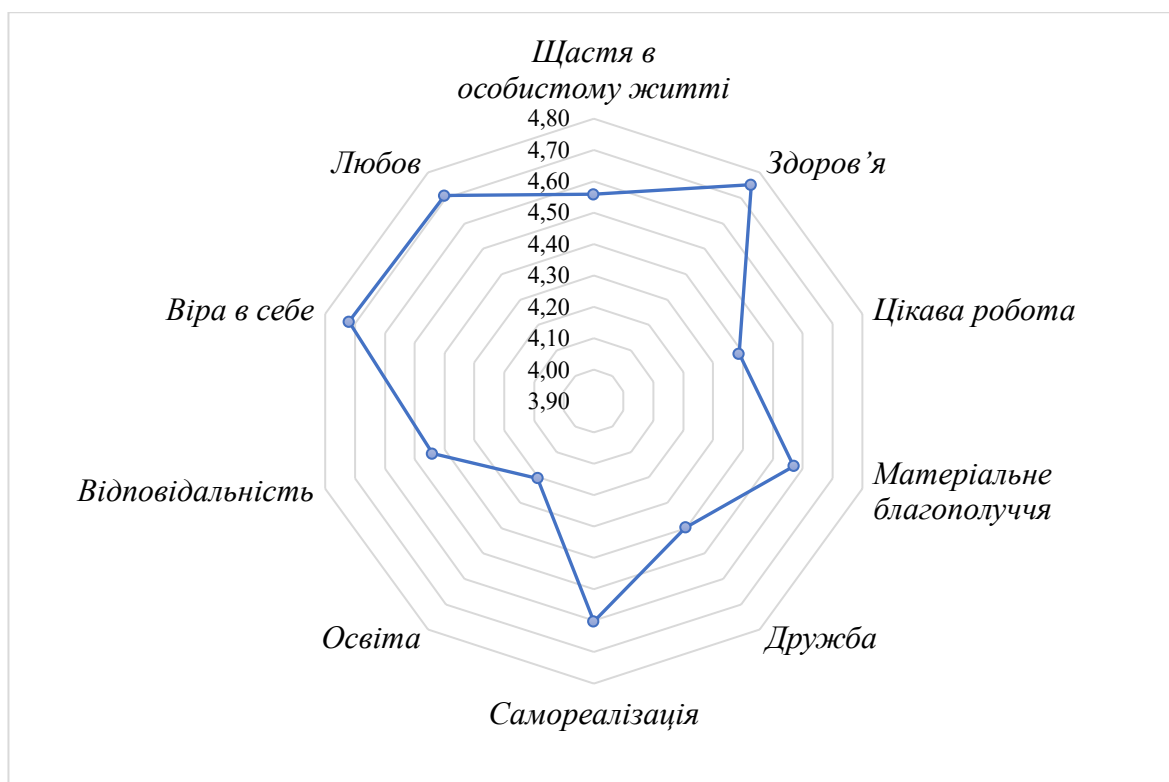

Рис.3.2. Ціннісний профіль за шкалою ціннісних орієнтацій М. Рокича

Як видно з діаграми, отриманий профіль свідчить про домінування гуманістичних і екзистенційних цінностей, у центрі яких – прагнення до гармонії із собою й іншими, збереження фізичного й психічного здоров'я, здатність любити, довіряти, вірити у власні сили й нести відповідальність за власне життя.

Найвищі середні бали мають цінності «Здоров'я» ($M = 4,75$), «Віра в себе» ($M = 4,72$) та «Любов» ($M = 4,71$). Такий розподіл указує на внутрішньо зрілий тип мотиваційної структури, де людина орієнтована передусім на власну цілісність, психологічне благополуччя та гармонію у стосунках із близькими. Такі результати відображають домінування загальнолюдських, базових цінностей, що мають універсальне значення для підтримання гармонійного функціонування особистості. Орієнтація на здоров'я, віру в себе та любов

засвідчує прагнення до фізичного й емоційного добробуту, самоповаги, внутрішньої стабільності та глибоких міжособистісних зв'язків. Саме ці цінності лежать в основі гуманістичної спрямованості особистості,

Дещо нижчі, але також високі показники мають «Самореалізація» ($M = 4,60$), «Щастя в особистому житті» ($M = 4,56$), «Матеріальне благополуччя» ($M = 4,57$) та «Відповідальність» ($M = 4,44$). Це свідчить про інтеграцію прагнень до особистісного зростання, професійного успіху та стабільності у загальну структуру життєвих смислів. Для респондентів важливо не лише досягати зовнішніх результатів, а й відчувати внутрішнє задоволення від процесу самоздійснення.

Найменш вираженими, проте з досить високими показниками виявились цінності освіти ($M = 4.20$) і цікавої роботи ($M = 4.39$). Цілком ймовірно, що порівняно нижчі, але все ж високі показники цінностей освіти та цікавої роботи відображають вплив поточної соціальної ситуації в країні. В умовах воєнної нестабільності, невизначеності майбутнього та зростання потреби у безпеці, акценти досліджуваних природно зміщуються від професійного самоздійснення до більш базових екзистенційних потреб, таких як здоров'я, любов, матеріальне благополуччя тощо.

Узагальнюючи результати методик Ш. Шварца і М. Рокича, можна стверджувати, що сформований ціннісний профіль вибірки має виразно інтегративний характер і відображає зрілу, систему життєвих пріоритетів. Водночас, на нашу думку, отримана структура цінностей певною мірою віддзеркалює вплив актуальної соціальної ситуації, що зумовлює посилення значущості базових, екзистенційних орієнтирів.

Наступним досліджуваним аспектом є показник психологічної стійкості, що вивчався нами з допомогою Шкали психологічної стійкості Коннора-Девідсона (CD-RISC-10).

Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10

	Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10
Mean	27.5
Median	27.5
Standard deviation	5.87
Shapiro-Wilk W	0.979
Shapiro-Wilk p	0.372

Як бачимо з таблиці вище, середній бал у вибірці становить $M = 27,5$ при $SD = 5,87$ (з максимально можливих 40), що свідчить про середній рівень психологічної стійкості, упевненості у власних силах і здатності долати труднощі. Водночас варіативність показників ($SD = 5,87$) свідчить про певні індивідуальні відмінності у рівнях стійкості, що може бути пов'язано з різним життєвим досвідом, особливостями сімейного виховання чи актуальною соціальною ситуацією. При цьому, слід звернути увагу, що, згідно з критерієм Шапіро-Уїлка, розподіл показника у вибірці наближений до нормального.

Отримані результати свідчать, що у досліджуваній вибірці загалом переважають показники, які характеризують відносно сприятливий емоційний клімат сімейного виховання. Зокрема, зафіксовано достатній рівень батьківської турботи, прийняття та кооперації, що вказує на наявність підтримувального стилю взаємодії у значної частини респондентів. Такий тип сімейного середовища, як правило, сприяє формуванню базового відчуття безпеки, довіри до інших та позитивного самосприйняття.

Водночас спостерігається варіативність показників контролю, що свідчить про неоднорідність стилів сімейного виховання у досліджуваній групі. Це означає, що поряд із підтримувальними формами взаємодії у частини респондентів може бути присутній підвищений рівень регуляції поведінки, що потенційно впливає на формування різних моделей адаптації та життєвих стратегій.

Аналіз рівня психологічної стійкості показав, що більшість респондентів демонструють середній та вище середнього рівень адаптаційного ресурсу. Це

свідчить про наявність здатності до подолання життєвих труднощів, емоційної регуляції та збереження ефективного функціонування у стресових ситуаціях. Водночас наявність варіативності показників психологічної стійкості дозволяє припустити існування індивідуальних відмінностей у рівні сформованості цього ресурсу.

Слід також зазначити, що психологічна стійкість у даному контексті може розглядатися як динамічна характеристика, яка формується у процесі взаємодії особистості з соціальним середовищем і може змінюватися залежно від життєвого досвіду та умов розвитку.

У структурі ціннісних орієнтацій респондентів представлені як цінності самореалізації, автономії та розвитку, так і цінності безпеки, стабільності та соціальної гармонії. Такий розподіл свідчить про відносно збалансований характер ціннісної системи, у якій поєднуються як індивідуалістичні, так і соціально орієнтовані цінності.

Це може свідчити про те, що досліджувані поєднують прагнення до особистісного зростання з орієнтацією на соціальну стабільність та безпеку, що є характерним для умов сучасного соціального середовища, яке вимагає як адаптивності, так і здатності до самореалізації.

Важливо також підкреслити, що виявлений баланс ціннісних орієнтацій може виступати показником сформованості внутрішньої цілісності особистості, а також здатності інтегрувати різні життєві пріоритети без внутрішнього конфлікту.

Таким чином, результати описового аналізу дозволяють зробити висновок про наявність у вибірці відносно сприятливого психологічного середовища розвитку, що створює передумови для формування психологічної стійкості та ціннісної сфери особистості.

Разом із тим виявлена варіативність показників вказує на існування різних індивідуальних траєкторій розвитку, що обумовлює доцільність подальшого аналізу взаємозв'язків між досліджуваними змінними та уточнення механізмів їх взаємодії.

3.2. Результати кореляційного аналізу взаємозв'язків між характеристиками сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості

З метою виявлення взаємозв'язків між основними змінними дослідження було проведено кореляційний аналіз, який дозволяє визначити наявність, напрям і силу статистичних зв'язків між характеристиками сімейного виховання, рівнем психологічної стійкості та ціннісними орієнтаціями особистості

Табл.3.4

Результати кореляційного аналізу шкал методики «Батьківське ставлення» і життєвих цінностей за Ш. Шварцем

		Прийняття	Кооперація	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	"Маленький невдаха"
Безпека сім'ї та близьких	Spearman's rho	-0.054	-0.081	0.034	-0.211	-0.077
	p-value	0.678	0.532	0.792	0.099	0.550
Успіх у професійній діяльності	Spearman's rho	-0.055	0.035	0.232	0.172	-0.095
	p-value	0.670	0.787	0.070	0.181	0.464
Самостійність у прийнятті рішень	Spearman's rho	0.139	-0.011	0.084	0.066	0.086
	p-value	0.281	0.930	0.514	0.612	0.506
Повага з боку інших	Spearman's rho	-0.077	-0.108	0.256*	0.081	-0.111
	p-value	0.550	0.405	0.041	0.529	0.393
Можливість допомагати людям	Spearman's rho	0.096	0.158	-0.102	0.191	0.024
	p-value	0.459	0.219	0.432	0.137	0.852
Творчість та самовираження	Spearman's rho	0.167	0.129	0.062	0.004	-0.004
	p-value	0.193	0.319	0.630	0.978	0.972
Мир у світі	Spearman's rho	0.083	0.005	0.013	0.140	0.162
	p-value	0.523	0.971	0.923	0.278	0.208
Матеріальний добробут	Spearman's rho	0.077	-0.031	0.067	0.098	-0.028
	p-value	0.549	0.812	0.607	0.447	0.827
Справедливість та чесність	Spearman's rho	-0.175	-0.066	0.050	0.019	0.008
	p-value	0.174	0.611	0.700	0.883	0.951
Пригоди та нові враження	Spearman's rho	0.181	0.175	0.114	0.182	0.023
	p-value	0.160	0.173	0.376	0.157	0.859

Як видно з таблиці 3.4, кореляційний аналіз виявив прямий статистично значущий, хоча й не надто сильний зв'язок між симбіотичним типом взаємодії і цінністю поваги з боку інших ($r = 0,256$; $p = 0,041$), що може свідчити про те, що діти, виховані в умовах емоційної злитості та високої залежності, у дорослому

житті більше орієнтуються на соціальне схвалення та зовнішнє визнання. З психологічної точки зору, така тенденція узгоджується з даними про зв'язок симбіотичного виховання з підвищеною потребою у підтримці з боку значущих інших.

Табл.3.5

Результати кореляційного аналізу шкал методики «Батьківське ставлення» і життєвих цінностей за М. Рокичем

		Прийняття	Кооперація	Симбіоз	Авторитарна гіперсоціалізація	"Маленький невдаха"
Щастя в особистому житті	Spearman's rho	-0.053	-0.004	0.002	0.050	-0.127
	p-value	0.682	0.974	0.987	0.699	0.325
Здоров'я	Spearman's rho	0.177	0.087	0.030	0.022	-0.139
	p-value	0.168	0.499	0.816	0.864	0.281
Цікава робота	Spearman's rho	0.163	0.198	-0.038	0.097	-0.148
	p-value	0.205	0.123	0.769	0.455	0.250
Матеріальне благополуччя	Spearman's rho	-0.008	0.092	0.107	0.085	-0.109
	p-value	0.951	0.475	0.406	0.510	0.399
Дружба	Spearman's rho	0.064	0.092	0.043	0.047	-0.102
	p-value	0.622	0.478	0.739	0.716	0.431
Самореалізація	Spearman's rho	0.234*	0.288*	-0.002	0.143	-0.083
	p-value	0.047	0.023	0.989	0.267	0.523
Освіта	Spearman's rho	0.087	0.074	0.136	0.180	-0.043
	p-value	0.502	0.566	0.292	0.161	0.740
Відповідальність	Spearman's rho	0.150	0.193	-0.065	0.202	0.142
	p-value	0.245	0.133	0.615	0.116	0.270
Віра в себе	Spearman's rho	0.155	0.155	0.093	0.054	-0.024
	p-value	0.230	0.230	0.473	0.678	0.851
Любов	Spearman's rho	-0.025	0.057	-0.060	0.029	-0.185
	p-value	0.845	0.661	0.645	0.823	0.150

У таблиці 3.5 наведено результати кореляційного аналізу взаємозв'язків між характеристиками батьківського ставлення та ціннісними орієнтаціями особистості, які вивчалися за допомогою Шкали життєвих цінностей М. Рокича.

Серед отриманих даних виявлено два статистично значущі позитивні кореляційні зв'язки. По-перше, встановлено зв'язок між кооперацією як аспектом батьківського ставлення та життєвою цінністю самореалізації ($r = 0,288$; $p = 0,023$). Цей результат свідчить про те, що кооперативне, довірливе

ставлення до дитини може мати позитивний вплив на становлення цінності самореалізації як значущої цінності дорослого життя. До того ж, можемо припустити, що дана стратегія виховання сприяє розвитку віри у власні сили (через підтримку) і прагненню досягати особистісних цілей.

Другий статистично значущий зв'язок зафіксовано між шкалою прийняття та тією ж самою цінністю самореалізації ($r = 0,234$; $p = 0,047$). Цей результат також має позитивний характер, хоч і демонструє дещо слабший ступінь кореляції. Таким чином, маємо підстави вважати, що безумовне прийняття дитини батьками, позитивно корелює з орієнтацією особистості на реалізацію свого потенціалу.

Інші отримані кореляції не досягли рівня статистичної значущості.

Табл.3.6

**Результати кореляційного аналізу шкал Опитувальника
Батьківського зв'язку і життєвих цінностей за Ш. Шварцем**

		Турбота	Контроль
Безпека сім'ї та близьких	Spearman's rho	0.030	0.021
	p-value	0.819	0.873
Успіх у професійній діяльності	Spearman's rho	-0.019	0.181
	p-value	0.885	0.160
Самостійність у прийнятті рішень	Spearman's rho	0.040	0.004
	p-value	0.755	0.974
Повага з боку інших	Spearman's rho	0.103	0.214
	p-value	0.424	0.095
Можливість допомагати людям	Spearman's rho	0.121	0.081
	p-value	0.350	0.533
Творчість та самовираження	Spearman's rho	0.005	-0.074
	p-value	0.970	0.568
Мир у світі	Spearman's rho	0.166	0.025
	p-value	0.197	0.844
Матеріальний добробут	Spearman's rho	0.033	0.086
	p-value	0.800	0.507
Справедливість та чесність	Spearman's rho	0.265*	-0.074
	p-value	0.038	0.568
Пригоди та нові враження	Spearman's rho	0.267*	-0.004
	p-value	0.036	0.978

Наступним кроком було вивчення потенційного кореляційного зв'язку показників Опитувальника Батьківського зв'язку і Шкалою життєвих цінностей Ш. Шварца (табл.3.6). Як видно з результатів, наведених у таблиці, статистично

значущі кореляції спостерігаються між шкалою турботи та цінностями справедливості та чесності ($r = 0,265$; $p = 0,038$) і прагнення до нових вражень ($r = 0,267$; $p = 0,036$). Це означає, що емоційне тепло, турбота, прийняття з боку батьків пов'язане не лише з орієнтацією на моральні цінності (справедливість та чесність), а й із відкритістю до нового досвіду, довірою до світу та готовністю до розвитку (пригоди та нові враження).

Табл.3.7

Результати кореляційного аналізу шкал Опитувальника Батьківського зв'язку і життєвих цінностей за М. Рокичем

		Турбота	Контроль
Щастя в особистому житті	Spearman's rho	-0.073	0.127
	p-value	0.571	0.325
Здоров'я	Spearman's rho	0.239	-0.047
	p-value	0.042*	0.717
Цікава робота	Spearman's rho	0.150	-0.154
	p-value	0.246	0.231
Матеріальне благополуччя	Spearman's rho	-0.082	0.285*
	p-value	0.528	0.025
Дружба	Spearman's rho	0.186	0.088
	p-value	0.147	0.496
Самореалізація	Spearman's rho	0.117	-0.187
	p-value	0.366	0.147
Освіта	Spearman's rho	0.187	-0.032
	p-value	0.147	0.807
Відповідальність	Spearman's rho	-0.021	-0.155
	p-value	0.873	0.228
Віра в себе	Spearman's rho	-0.007	0.024
	p-value	0.957	0.850
Любов	Spearman's rho	-0.045	0.248
	p-value	0.727	0.052

Таблиця 3.7 демонструє результати кореляційного аналізу показників Опитувальника Батьківського зв'язку і життєвими цінностями за М. Рокичем. Як можемо побачити, було виявлено статистично значущий позитивний зв'язок між показником «турбота» і цінністю здоров'я ($r = 0,239$; $p = 0,042$). Це може свідчити про те, що в тих випадках, коли особа оцінює батьківське ставлення як турботливе, емоційно підтримувальне та захищене, зростає ймовірність того, що така особа надає вищу значущість цінності збереження здоров'я як життєвого

пріоритету. Таким чином, емоційна підтримка з боку батьків у дитинстві може слугувати основою формування дбайливого ставлення до власного фізичного та психічного благополуччя.

Також було встановлено ще один статистично значущий, але вже зворотний зв'язок між шкалою контролю і цінністю матеріального благополуччя ($r = 0,285$; $p = 0,025$). Такий результат можна інтерпретувати як тенденцію до того, що за умов підвищеного контролю з боку батьків (що проявляється у надмірній опіці, втручанні в особисту автономію дитини), особистість схильна надавати вищу значущість матеріальним аспектам життя.

На основі отриманих даних, можемо помітити, що вказані зв'язки демонструють те, що турбота має наслідком формування саморозвивальної підтримуючої цінності (здоров'я), тоді як контроль провокує формування соціально зумовлених цінностей і цінностей досягнень (матеріальне благополуччя).

Табл.3.8

**Результати кореляційного аналізу показників сімейного виховання і
Шкали психологічної стійкості CD-RISC-10**

		Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10
Прийняття	Spearman's rho	0.022
	p-value	0.866
Кооперація	Spearman's rho	-0.017
	p-value	0.898
Симбіоз	Spearman's rho	-0.081
	p-value	0.533
Авторитарна гіперсоціалізація	Spearman's rho	-0.095
	p-value	0.463
«Маленький невдаха»	Spearman's rho	0.011
	p-value	0.935
Турбота	Spearman's rho	0.051
	p-value	0.693
Контроль	Spearman's rho	-0.069
	p-value	0.596

У межах дослідження було також здійснено кореляційний аналіз з метою встановлення взаємозв'язку між особливостями сімейного виховання та рівнем психологічної стійкості особистості. Остання, як вже зазначалося, була виміряна

за допомогою шкали CD-RISC-10. Результати аналізу, подані в таблиці 3.8. дозволяють оцінити ступінь асоціації між характеристиками сімейного виховання та рівнем психологічної стійкості досліджуваних.

Як видно з наведених даних, жоден із показників сімейного виховання не продемонстрував статистично значущого зв'язку з рівнем психологічної стійкості. Отримані результати не дозволяють зробити висновки про наявність зв'язку між стилями батьківського впливу та психологічною стійкістю у межах даної вибірки.

Водночас, на нашу думку, отримані результати можуть бути частково пояснені контекстом соціальної та воєнної нестабільності, у якій перебувають респонденти, а саме умови тривалої війни, хронічного стресу, втрати почуття безпеки та невизначеності майбутнього може істотно модифікувати механізми адаптації. Відтак, актуальний стан психологічної стійкості може більше залежати від вказаних ситуативних чинників, ніж від спогадів про досвід дитячо-батьківських відносин.

Таким чином, відсутність кореляцій не свідчить про відсутність зв'язку як такого, а радше вказує на складність і багатофакторність процесів формування психологічної стійкості в кризових умовах.

На наступному етапі дослідження було проведено кореляційний аналіз між рівнем психологічної стійкості (за шкалою CD-RISC-10) та життєвими цінностями, що оцінювалися за шкалою Ш. Шварца (таблиця 3.9). Метою цього аналізу було виявити, які саме ціннісні орієнтації можуть бути пов'язані з високим або низьким рівнем психологічної стійкості особистості. Результати подано у таблиці.

Як можна побачити, отримано прямий статистично значущий зв'язок між психологічною стійкістю та цінністю справедливості й чесності ($r = 0,287$; $p = 0,024$). Цей результат є теоретично обґрунтованим: орієнтація на чесність, моральну послідовність і справедливість відображає внутрішню цілісність особистості, яка є однією з ключових ознак стійкості. Людина, для якої моральні

норми мають внутрішнє значення, менш схильна до внутрішніх конфліктів і зовнішньої залежності, що забезпечує їй стабільність у стресових ситуаціях.

Водночас виявлено позитивний зв'язок між стійкістю та самостійністю у прийнятті рішень ($r = 0,246$; $p = 0,053$), який наближається до рівня статистичної значущості. Це свідчить, що особи з більш розвиненою здатністю приймати відповідальні рішення, керуючись власними переконаннями, демонструють і вищу здатність до саморегуляції та психологічного відновлення.

Інші аналізовані показники не досягли рівня статистичної значущості, що може слугувати непрямим аргументом на користь викладеного вище положення про зумовленість психологічної стійкості не лише внутрішніми ресурсами, а й зовнішньою ситуацією, особливо коли йдеться про кризові ситуації.

Табл.3.9

Результати кореляційного аналізу Шкали психологічної стійкості і показників Шкали життєвих цінностей Ш. Шварца

		Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10
Безпека сім'ї та близьких	Spearman's rho	0.060
	p-value	0.642
Успіх у професійній діяльності	Spearman's rho	0.147
	p-value	0.253
Самостійність у прийнятті рішень	Spearman's rho	0.246
	p-value	0.053
Повага з боку інших	Spearman's rho	-0.109
	p-value	0.400
Можливість допомагати людям	Spearman's rho	0.196
	p-value	0.126
Творчість та самовираження	Spearman's rho	0.195
	p-value	0.128
Мир у світі	Spearman's rho	0.136
	p-value	0.292
Матеріальний добробут	Spearman's rho	0.030
	p-value	0.818
Справедливість та чесність	Spearman's rho	0.287*
	p-value	0.024
Пригоди та нові враження	Spearman's rho	0.190
	p-value	0.139

Аналіз зв'язків між психологічною стійкістю та цінностями за методикою М. Рокича (таблиця 3.10) виявив доповнюючу тенденцію. Статистично значущий кореляційний зв'язок спостерігається між психологічною стійкістю та цінністю відповідальності ($r = 0,363$; $p = 0,004$). Нагадаємо, що в рамках нашого попереднього кроку, статистично значуща кореляція була зафіксована між психологічною стійкістю та тенденцією до самостійності у прийнятті рішень за моделлю Ш. Шварца. Таким чином, бачимо, що психологічна стійкість як інтегральна риса особистості тісно пов'язана з морально-вольовою сферою. Цей результат свідчить про те, що психологічна стійкість не лише виявляється у здатності протистояти труднощам, а й тісно пов'язана з внутрішньою відповідальністю, тенденцією до автономії, та здатністю діяти в умовах невизначеності (враховуючи актуальний контекст війни).

Табл.3.10

Результати кореляційного аналізу Шкали психологічної стійкості і показників Опитувальника ціннісних орієнтацій М. Рокича

		Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10
Щастя в особистому житті	Spearman's rho	-0.051
	p-value	0.693
Здоров'я	Spearman's rho	-0.014
	p-value	0.912
Цікава робота	Spearman's rho	0.226
	p-value	0.077
Матеріальне благополуччя	Spearman's rho	0.186
	p-value	0.148
Дружба	Spearman's rho	0.155
	p-value	0.229
Самореалізація	Spearman's rho	0.167
	p-value	0.195
Освіта	Spearman's rho	0.192
	p-value	0.135
Відповідальність	Spearman's rho	0.363**
	p-value	0.004
Віра в себе	Spearman's rho	0.208
	p-value	0.105
Любов	Spearman's rho	0.012
	p-value	0.926

Водночас не виявлено статистично значущих зв'язків між психологічною стійкістю та універсальними цінностями щастя, здоров'я, любові чи дружби, що свідчить про те, що емоційні та міжособистісні орієнтації самі по собі не гарантують стійкості, якщо вони не поєднані з особистісною відповідальністю та внутрішнім локусом контролю.

Отримані результати підтверджують робочу гіпотезу дослідження про те, що психологічна стійкість виконує опосередковувальну функцію між сімейним вихованням і формуванням системи життєвих цінностей. Емоційно приймаюче, підтримувальне виховання сприяє розвитку відповідальності, автономії та чесності, які, у свою чергу, зміцнюють стійкість, а через неї – формують ціннісну систему.

Отже, результати кореляційного аналізу вказують, що психологічна стійкість є не лише наслідком, а й активним чинником саморегуляції ціннісної сфери, забезпечуючи баланс між моральними принципами, соціальними очікуваннями та внутрішньою свободою особистості.

Результати аналізу показали наявність статистично значущих зв'язків між окремими характеристиками сімейного виховання та ціннісними орієнтаціями особистості. Зокрема, більш високий рівень батьківського прийняття та турботи пов'язаний із вираженістю цінностей самореалізації, відповідальності та розвитку. Це свідчить про те, що підтримувальне сімейне середовище створює умови для формування орієнтації на особистісне зростання, активну життєву позицію та прагнення до досягнення значущих цілей.

Отримані результати узгоджуються з положеннями гуманістичної психології, відповідно до яких безумовне прийняття та підтримка з боку значущих дорослих сприяють формуванню позитивного образу Я та внутрішньої мотивації до розвитку [36]. Крім того, з позицій соціально-когнітивної теорії, сімейне середовище виступає джерелом моделювання поведінки та формування уявлень про ефективні способи досягнення цілей [15].

Водночас підвищений рівень контролю має зв'язок із більшою орієнтацією на цінності безпеки та стабільності. Такий результат можна пояснити тим, що у

більш регламентованому та контрольованому сімейному середовищі формується підвищена потреба у передбачуваності, порядку та захищеності, що знаходить відображення у відповідній системі цінностей.

Це узгоджується з теорією цінностей Ш. Шварца, відповідно до якої цінності безпеки пов'язані з прагненням до стабільності соціального середовища та уникнення невизначеності [39]. У контексті сімейного виховання це може означати, що жорсткі або контролюючі стилі взаємодії формують орієнтацію на зовнішню регуляцію та зниження готовності до ризику.

Також встановлено статистично значущі зв'язки між психологічною стійкістю та окремими групами цінностей. Зокрема, вищий рівень психологічної стійкості асоціюється з орієнтацією на активну життєву позицію, саморозвиток та досягнення. Це свідчить про те, що особистості з більш високим рівнем резильєнтності схильні орієнтуватися на цінності, пов'язані з автономією, розвитком та внутрішньою активністю.

Зазначені результати узгоджуються з положеннями теорії самодетермінації, відповідно до якої внутрішні ресурси особистості, зокрема здатність до саморегуляції та автономії, пов'язані з орієнтацією на внутрішньо мотивовані цілі та цінності [21]. Психологічна стійкість у цьому контексті може розглядатися як фактор, що забезпечує здатність особистості зберігати цілісність і реалізовувати власні цінності навіть у складних життєвих умовах.

У психологічному плані це означає, що психологічна стійкість виступає важливим внутрішнім ресурсом, який визначає спрямованість особистості та її здатність до самореалізації. Особи з високим рівнем стійкості демонструють більшу гнучкість у подоланні труднощів, вищу впевненість у власних силах та здатність до конструктивного реагування на стрес [19; 29].

Водночас прямих статистично значущих зв'язків між характеристиками сімейного виховання та рівнем психологічної стійкості у межах даної вибірки не виявлено. Це може свідчити про більш складний, опосередкований характер впливу сімейного виховання на формування внутрішніх ресурсів особистості, який не завжди проявляється у вигляді прямих кореляційних залежностей.

Ймовірно, вплив сімейного середовища на психологічну стійкість реалізується через систему проміжних психологічних механізмів, таких як самооцінка, стиль емоційної регуляції, сформовані копінг-стратегії та індивідуальні способи інтерпретації життєвого досвіду. Такий підхід узгоджується з сучасними уявленнями про багатофакторну природу резильєнтності, яка формується у результаті взаємодії особистісних і соціальних чинників [28].

Крім того, відсутність прямих зв'язків може бути пов'язана з індивідуальною варіативністю досвіду респондентів, а також впливом ширшого соціального контексту, який також бере участь у формуванні психологічної стійкості. Це підкреслює необхідність розгляду даного феномену у межах системного підходу.

Таким чином, результати кореляційного аналізу підтверджують наявність системних взаємозв'язків між досліджуваними змінними та створюють підґрунтя для подальшого аналізу механізмів їх взаємодії, зокрема у межах регресійного аналізу та перевірки опосередкованих (медіаційних) зв'язків.

3.3. Аналіз впливу сімейного виховання та психологічної стійкості на ціннісні орієнтації особистості

З метою перевірки теоретичної моделі дослідження було проаналізовано потенційний вплив характеристик сімейного виховання та психологічної стійкості на ціннісні орієнтації особистості із застосуванням регресійного підходу. Теоретична модель дослідження ґрунтувалася на припущенні про можливий взаємозв'язок між особливостями сімейного виховання, рівнем психологічної стійкості та системою ціннісних орієнтацій особистості. Зокрема, передбачалося, що характеристики дитячо-батьківських взаємин можуть виступати одним із чинників формування ціннісної сфери, тоді як психологічна стійкість може бути пов'язана з особливостями реалізації та структурованості життєвих цінностей.

Відповідно до логіки дослідження, психологічна стійкість розглядалася як внутрішній ресурс адаптації, який потенційно може виступати опосередковувальною ланкою у взаємозв'язку між сімейним вихованням та ціннісними орієнтаціями особистості. У межах даного етапу математико-статистичної обробки даних було здійснено перевірку внеску окремих характеристик сімейного виховання та психологічної стійкості у формування ціннісних орієнтацій особистості, а також оцінено характер взаємозв'язків між досліджуваними змінними.

На основі результатів попередньо здійсненого кореляційного аналізу та теоретичної логіки дослідження було побудовано три регресійні моделі. У першій моделі залежною змінною виступала цінність самореалізації, у другій – відповідальності, у третій – цінність справедливості та чесності. Усі моделі включали однаковий набір предикторів: кооперацію, турботу, контроль та психологічну стійкість (в силу високої мультиколінеарності між предикторами показник прийняття було виключено з аналізу). Розглянемо у зазначеному порядку.

Першою було проаналізовано ієрархічну регресійну модель, у якій залежною змінною виступала цінність самореалізації. У якості предикторів до моделі було включено показники сімейного виховання – кооперацію, турботу та контроль, а на другому етапі додатково було введено показник психологічної стійкості (за методикою CD-RISC-10). Детальні результати за кожною з моделей подано у додатках (Див. Додаток А)

У таблицях нижче представлені фінальні моделі регресійного аналізу.

Табл.3.11.

**Фінальна модель ієрархічного регресійного аналізу предикторів цінності
самореалізації**

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	4.5836	0.54002	8.488	<.001	
Кооперація	0.0288	0.02544	1.131	0.261	0.1144
Турбота	0.0287	0.08194	0.350	0.727	0.0373
Контроль	- 0.1764	0.08266	-2.134	0.036	-0.2288
Психологічна стійкість	0.0146	0.00968	1.512	0.134	0.1535

Отримані результати показали, що модель першого кроку, яка включала показники сімейного виховання, є статистично значущою та пояснює 8,5 % варіативності цінності самореалізації ($R^2=0,085$). Серед включених предикторів статистично значущий обернений вплив продемонстрував лише показник контролю ($p = 0,036$), тоді як кооперація і турбота не досягли рівня статистичної значущості.

Після включення до моделі показника психологічної стійкості загальна модель пояснювала 10,8 % варіативності самореалізації ($R^2=0,108$). Водночас, як можна побачити, приріст пояснювальної здатності моделі після додавання психологічної стійкості не досяг рівня статистичної значущості, а показник психологічної стійкості також не став статистично значущим предиктором самореалізації. Отриманий результат свідчить про те, що саме характеристики сімейного виховання, а насамперед надмірний батьківський контроль, мають більш виражений зв'язок із формуванням орієнтації особистості на самореалізацію, аніж рівень психологічної стійкості.

Наступною нами була побудована регресійна модель, у якій залежною змінною виступала цінність відповідальності. Як і у попередньому випадку, на першому етапі до моделі було включено показники сімейного виховання, а на

другому етапі додатково було введено показник психологічної стійкості CD-RISC-10.

Табл.3.12.

Фінальна модель ієрархічного регресійного аналізу предикторів цінності відповідальності

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	3.8417	0.6673	5.757	<.001	
Кооперація	0.0350	0.0314	1.113	0.269	0.1129
Турбота	-0.0212	0.1013	-0.209	0.835	-0.0224
Контроль	-0.0882	0.1021	-0.864	0.390	-0.0929
Психологічна стійкість	0.0314	0.0120	2.630	0.010	0.2678

Як можна побачити з результатів, модель, яка включала лише показники сімейного виховання, не досягла рівня статистичної значущості. А після включення до моделі показника психологічної стійкості загальна модель стала статистично значущою та пояснювала 10,3 % варіативності цінності відповідальності $R^2=0,103$. При цьому, важливо зазначити, що показник психологічної стійкості став єдиним статистично значущим предиктором відповідальності ($p = 0,010$).

Отримані результати свідчать про те, що психологічна стійкість є важливим внутрішнім чинником формування відповідальності як життєвої цінності. Психологічно це може означати, що особи з вищим рівнем стійкості є більш схильними до усвідомлення наслідків власних дій та прийняття відповідальності за власний вибір. Водночас, як бачимо, характеристики сімейного виховання не продемонстрували самостійного внеску у пояснення цієї цінності. Відтак, у даному випадку саме психологічна стійкість виявилася більш значущим чинником, ніж особливості дитячо-батьківських взаємин.

Третьою було побудовано і проаналізовано ієрархічну регресійну модель, у якій залежною змінною виступала цінність справедливості та чесності.

Як видно з додатку (Див. Додаток А) моделі першого і другого кроків не досягли рівня статистичної значущості, а жоден із показників сімейного виховання не продемонстрував статистично значущого внеску у пояснення цінності справедливості і чесності. Отримані результати свідчать про те, що дана цінність, ймовірно, формується під впливом ширшого кола чинників, які не обмежуються лише особливостями сімейного виховання чи рівнем психологічної стійкості (можемо припустити, що значну роль у її розвитку відіграють соціокультурне середовище, освітній вплив, актуальний суспільний контекст тощо).

Узагальнюючи результати регресійного аналізу, можемо сказати, що окремі особливості сімейного виховання дійсно пов'язані з формуванням ціннісних орієнтацій особистості. Найбільш помітним виявився негативний вплив батьківського контролю на цінність самореалізації. Водночас психологічна стійкість продемонструвала значущий зв'язок із цінністю відповідальності. Отримані результати дають підстави припустити, що психологічно стійкі люди більш схильні до саморегуляції, усвідомлення наслідків власних рішень і готовності брати відповідальність за власне життя.

Разом із тим, результати проведеного дослідження не підтвердили припущення про те, що психологічна стійкість пояснює зв'язок між сімейним вихованням і ціннісними орієнтаціями. Найімовірніше, у межах даного дослідження психологічна стійкість виступає не посередником цього впливу, а окремим внутрішнім ресурсом особистості.

Для додаткової перевірки нашого припущення щодо можливого опосередкованого зв'язку між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями було також здійснено перевірку медіаційної моделі (Табл.3.13).

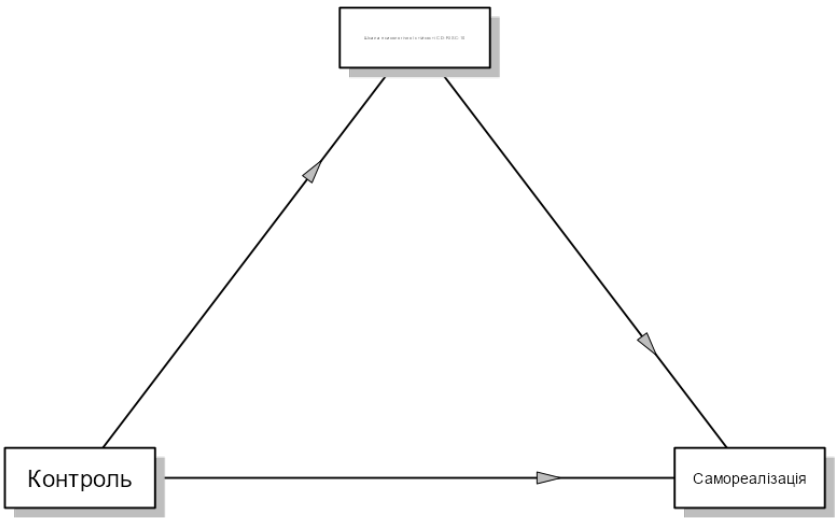
Табл.3.13

Результати медіаційного аналізу ролі психологічної стійкості у взаємозв’язку між батьківським контролем та самореалізацією

GLM Mediation Analysis		
Models Info		
Mediators Models	m1	Психологічна стійкість ~ Контроль
Full Model	m2	Самореалізація ~ Психологічна стійкість + Контроль
Indirect Effects	IE 1	Контроль ⇒ Психологічна стійкість ⇒ Самореалізація
Sample size	N	93

Path Model

Conceptual Diagram

Mediation								
Indirect and Total Effects								
Type	Effect	Estimate	95% C.I. (a)			β	z	p
			SE	Lower	Upper			
Indirect	Контроль $\Rightarrow$ Шкала психологічної стійкості CD- RISC-10 $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.0123	0.01499	-0.04168	0.017	-0.0160	-0.820	0.412
Component	Контроль $\Rightarrow$ Шкала психологічно ї стійкості CD-RISC-10	-0.7897	0.83475	-2.42577	0.846	-0.0976	-0.946	0.344
	Шкала психологічно ї стійкості CD-RISC-10 $\Rightarrow$ Самореалізація	0.0156	0.00945	-0.00295	0.034	0.1634	1.648	0.099
	Контроль $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.1881	0.07645	-0.33799	-0.038	-0.2441	-2.461	0.014
Total	Контроль $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.2004	0.07761	-0.35256	-0.048	-0.2600	-2.583	0.010

Табл.3.14

Результати медіаційного аналізу ролі психологічної стійкості у взаємозв'язку між батьківським контролем та самореалізацією

Type	Effect	Estimate	SE	95% C.I. (a)		β	z	p
				Lower	Upper			
Indirect	Контроль $\Rightarrow$ Психологічна стійкість $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.0123	0.01499	-0.04168	0.0171	-0.0160	-0.820	0.412
Component	Контроль $\Rightarrow$ Психологічна стійкість	-0.7897	0.83475	-2.42577	0.8464	-0.0976	-0.946	0.344
	Психологічна стійкість $\Rightarrow$ Самореалізація	0.0156	0.00945	-0.00295	0.0341	0.1634	1.648	0.099
Direct	Контроль $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.1881	0.07645	-0.33799	-0.0383	-0.2441	-2.461	0.014
Total	Контроль $\Rightarrow$ Самореалізація	-0.2004	0.07761	-0.35256	-0.0483	-0.2600	-2.583	0.010

Результати аналізу показали, що непрямий ефект не досяг рівня статистичної значущості, при цьому, як можна побачити, прямий вплив батьківського контролю на самореалізацію залишається статистично значущим ($p = 0,014$).

Узагальнюючи отримані результати, можна сказати, що вплив батьківського контролю на орієнтацію особистості на самореалізацію, ймовірно, має більш безпосередній характер і не пояснюється рівнем психологічної стійкості. Інакше кажучи, навіть за наявності достатніх внутрішніх ресурсів та здатності адаптуватися до складних життєвих обставин досвід надмірного контролю у дитячо-батьківських взаєминах може залишатися чинником, який ускладнює формування автономності та прагнення реалізовувати власний потенціал. Психологічно це може бути пов'язано з тим, що контроль у сімейній взаємодії часто супроводжується обмеженням самостійності дитини, недостатнім простором для прийняття власних рішень і високою залежністю від зовнішнього схвалення, що у подальшому може впливати на готовність особистості визначати

власні життєві цілі та орієнтуватися на самореалізацію як важливу життєву цінність.

Отримані результати медіаційного аналізу підтверджують наявність взаємозв'язків між характеристиками сімейного виховання, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості, однак не підтверджують припущення про те, що психологічна стійкість виступає механізмом, через який батьківський контроль впливає на самореалізацію.

3.4. Узагальнення та інтерпретація результатів дослідження

У даному підрозділі здійснено узагальнення результатів емпіричного дослідження та їх інтерпретацію у контексті теоретичної моделі взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості. Отримані результати дозволяють перейти від аналізу окремих статистичних показників до цілісного розуміння психологічних механізмів формування особистості.

На рівні описового аналізу встановлено, що у досліджуваній вибірці загалом переважає відносно сприятливий емоційний клімат сімейного виховання та середній рівень психологічної стійкості. Це свідчить про наявність базових умов для формування адаптивних особистісних характеристик, розвитку саморегуляції та збереження ефективного функціонування у ситуаціях психологічного напруження. Водночас варіативність окремих показників сімейного виховання вказує на неоднорідність сімейного досвіду респондентів та можливість існування різних траєкторій особистісного розвитку.

Результати кореляційного аналізу показали наявність статистично значущих зв'язків між окремими характеристиками сімейного виховання та ціннісними орієнтаціями особистості, а також між психологічною стійкістю та системою цінностей. Це дозволяє припустити, що як зовнішні соціальні чинники, так і внутрішні психологічні ресурси відіграють важливу роль у формуванні ціннісної сфери особистості. Зокрема, підтримувальні форми батьківського

ставлення виявилися пов'язаними з більш вираженими цінностями саморозвитку, відповідальності та самореалізації, тоді як надмірний контроль асоціювався з більшою орієнтацією на стабільність та безпеку.

Найбільш вагомі результати отримано на рівні регресійного аналізу, який дозволив оцінити внесок окремих чинників у формування ціннісних орієнтацій особистості. Отримані результати дозволяють відповісти на дослідницьке питання щодо внеску характеристик сімейного виховання та психологічної стійкості у формування ціннісної сфери особистості.

Зокрема, було встановлено, що окремі особливості сімейного виховання дійсно пов'язані з певними аспектами системи цінностей. Найбільш вираженим виявився негативний вплив батьківського контролю на цінність самореалізації. Це свідчить про те, що надмірний контроль, а отже – недостатній простір для автономії та самостійності, можуть ускладнювати формування орієнтації особистості на розвиток власного потенціалу, самовираження та реалізацію індивідуальних можливостей.

Водночас психологічна стійкість продемонструвала значущий внесок у пояснення цінності відповідальності. Можна припустити, що психологічно стійкі особистості більшою мірою схильні до саморегуляції, внутрішнього контролю поведінки, усвідомлення наслідків власних рішень та здатності брати відповідальність за власні дії. Це робить відповідальність більш значущою життєвою цінністю та важливим компонентом особистісної зрілості.

Разом із тим результати не підтвердили припущення про статистично значущу посередницьку роль психологічної стійкості у взаємозв'язку між сімейним вихованням та ціннісними орієнтаціями особистості. Зокрема, не було виявлено достатньо виражених зв'язків між характеристиками сімейного виховання та психологічною стійкістю, а включення показника психологічної стійкості до регресійних моделей не призводило до суттєвого зменшення впливу сімейного виховання на ціннісні орієнтації.

Отримані результати дозволяють припустити, що взаємозв'язок між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісною сферою має більш

складний характер і не зводиться до прямої моделі опосередкування. Імовірно, формування психологічної стійкості залежить не лише від особливостей сімейного середовища, але й від інших чинників, зокрема індивідуального досвіду, особистісних характеристик, соціального оточення та життєвих умов.

З метою поглиблення інтерпретації отриманих результатів було додатково проведено аналіз соціально-демографічних відмінностей та кластерний аналіз (Див. Додаток Б), які мали допоміжний характер і не розглядалися як основні методи перевірки теоретичної моделі дослідження.

Порівняльний аналіз показав, що окремі характеристики сімейного досвіду пов'язані з відмінностями у сприйнятті батьківського ставлення. Зокрема, респонденти, які виховувалися у неповних сім'ях, демонстрували нижчі показники прийняття та турботи порівняно з вихідцями з повних сімей. Водночас ціннісні орієнтації виявилися менш чутливими до соціально-демографічних відмінностей, що може свідчити про більш складний та багатофакторний характер формування ціннісної сфери особистості.

Кластерний аналіз дозволив виокремити два інтегративні психологічні профілі респондентів – ресурсний та вразливий. Ресурсний профіль характеризується поєднанням підтримувального сімейного досвіду, вищого рівня психологічної стійкості та більш структурованої системи цінностей. Натомість вразливий профіль пов'язаний із менш сприятливим сімейним досвідом, нижчим рівнем психологічної стійкості та менш вираженою ціннісною структурою.

Отримані результати кластерного аналізу не розглядаються як самостійне підтвердження причинно-наслідкової моделі, однак доповнюють результати описового, кореляційного та регресійного аналізу, демонструючи інтегративний характер взаємозв'язку досліджуваних змінних.

Узагальнюючи результати дослідження, можна зробити висновок, що сімейне виховання, психологічна стійкість та ціннісні орієнтації утворюють взаємопов'язану систему, у якій зовнішні та внутрішні чинники взаємодіють у процесі розвитку особистості.

Таким чином, результати дослідження частково підтверджують запропоновану теоретичну модель та свідчать про значущість як сімейного виховання, так і психологічної стійкості у формуванні ціннісної сфери особистості. Водночас отримані дані не підтвердили статистично значущої медіаційної ролі психологічної стійкості, що вказує на необхідність подальшого дослідження механізмів взаємодії між досліджуваними психологічними явищами.

3.5. Практичні рекомендації щодо розвитку психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості

На основі отриманих результатів дослідження сформульовано практичні рекомендації для різних сфер психологічної діяльності, спрямовані на розвиток психологічної стійкості особистості та її ціннісних орієнтацій.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх використання у сфері психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики та освітньої діяльності. Виявлені взаємозв'язки між характеристиками сімейного виховання, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості дозволяють більш комплексно підходити до розуміння механізмів формування адаптаційних ресурсів особистості та її ціннісно-смислової сфери.

Особливої актуальності проблема розвитку психологічної стійкості набуває в сучасних умовах соціальної нестабільності, високого рівня стресу та невизначеності. У таких умовах сім'я продовжує відігравати роль базового психологічного середовища, у межах якого формуються способи реагування на труднощі, емоційна регуляція, самооцінка та система життєвих цінностей особистості.

У зв'язку з цим практичні рекомендації мають бути спрямовані не лише на корекцію вже сформованих труднощів, але й на створення умов для

профілактики психологічної дезадаптації та розвитку внутрішніх ресурсів особистості.

Загалом результати дослідження підтверджують, що сімейне виховання виступає важливим чинником формування як внутрішніх психологічних ресурсів, так і ціннісної сфери особистості. У зв'язку з цим практична робота має бути спрямована як на індивідуальний рівень розвитку особистості, так і на оптимізацію сімейного середовища.

Психологічні умови формування психологічної стійкості у сімейному середовищі

Однією з ключових умов формування психологічної стійкості є наявність емоційно підтримувального сімейного середовища. Саме в умовах емоційного прийняття, безпеки та стабільності у дитини формується базова довіра до світу, здатність до емоційної регуляції та впевненість у власних силах. Підтримувальна сімейна атмосфера сприяє розвитку позитивного образу Я, що виступає важливим ресурсом подолання життєвих труднощів.

Особливе значення має баланс між емоційною підтримкою та контролем. Надмірний контроль з боку батьків може обмежувати розвиток автономії та самостійності особистості, формувати підвищену тривожність, страх помилки та залежність від зовнішньої оцінки. Водночас повна відсутність контролю та чітких меж також негативно впливає на розвиток особистості, оскільки ускладнює формування відповідальності та навичок саморегуляції.

Оптимальним для розвитку психологічної стійкості є авторитетний стиль виховання, який поєднує емоційну підтримку, послідовність вимог та повагу до автономії дитини. У межах такого стилю формуються адаптивні копінг-стратегії, внутрішній локус контролю та здатність до конструктивного подолання труднощів.

Важливим чинником розвитку психологічної стійкості є також характер сімейної комунікації. У сім'ях, де підтримується відкрите обговорення емоцій, переживань та проблем, формується здатність до усвідомлення власних емоційних станів і розвитку навичок емоційної регуляції. Натомість уникання

комунікації, емоційне відкидання або агресивні форми взаємодії можуть сприяти формуванню неадаптивних способів реагування на стрес.

Не менш важливим є формування позитивних моделей подолання труднощів. Діти значною мірою засвоюють способи реагування на життєві проблеми через спостереження за поведінкою батьків. Якщо у сім'ї демонструються конструктивні способи вирішення конфліктів, здатність брати відповідальність та підтримувати інших у складних ситуаціях, це сприяє розвитку стійкості та адаптивності особистості.

Таким чином, формування психологічної стійкості особистості є результатом складної взаємодії емоційних, когнітивних і поведінкових чинників сімейного середовища.

Отже, сімейне середовище виступає одним із ключових чинників формування психологічної стійкості особистості. Саме у процесі сімейної взаємодії формуються базові уявлення про себе, інших людей та способи реагування на життєві труднощі. Підтримувальний стиль виховання, емоційна безпека та конструктивна комунікація створюють умови для розвитку адаптивних копінг-стратегій, позитивного образу Я та здатності до ефективної саморегуляції. У свою чергу, несприятливі форми взаємодії можуть підвищувати ризик формування емоційної нестабільності та дезадаптивних моделей поведінки.

Практичні рекомендації для сімейного консультування

У процесі сімейного консультування доцільно приділяти увагу аналізу стилів сімейного виховання, особливостей емоційної взаємодії між членами сім'ї та характеру комунікації. Важливим завданням психолога є виявлення деструктивних моделей взаємодії, які можуть негативно впливати на формування психологічної стійкості та ціннісної сфери особистості.

Особливої уваги потребують сім'ї, у яких домінує надмірний контроль, емоційна дистанція або суперечливі виховні стратегії. У таких випадках доцільною є робота, спрямована на розвиток більш підтримувальних і послідовних форм взаємодії.

У процесі консультування важливо сприяти розвитку навичок відкритої комунікації, емоційного прийняття та конструктивного вирішення конфліктів. Ефективними можуть бути техніки активного слухання, розвиток навичок емпатії, формування сімейних правил взаємодії та психоедукація щодо впливу стилів виховання на психологічний розвиток особистості.

Доцільним є також формування у батьків усвідомлення важливості підтримки автономії дитини. Надання можливості самостійного прийняття рішень, підтримка ініціативності та поступове розширення відповідальності сприяють розвитку внутрішніх ресурсів особистості та формуванню психологічної стійкості.

Таким чином, сімейне консультування має важливе значення у процесі профілактики психологічних труднощів та розвитку психологічної стійкості особистості. Робота із сімейною системою дозволяє не лише коригувати деструктивні форми взаємодії, але й створювати умови для формування більш підтримувального емоційного середовища. Розвиток відкритої комунікації, емоційного прийняття та конструктивного вирішення конфліктів сприяє гармонізації міжособистісних взаємин і підвищенню адаптаційного потенціалу особистості.

Практичні рекомендації для психотерапевтичної роботи

У психотерапевтичній роботі з клієнтами важливо враховувати вплив раннього сімейного досвіду на формування психологічної стійкості та системи цінностей особистості. Значна частина труднощів емоційної регуляції, низької самооцінки, підвищеної тривожності або труднощів самореалізації може бути пов'язана з особливостями дитячо-батьківських взаємин.

У межах когнітивно-поведінкового підходу доцільною є робота з дисфункціональними переконаннями, пов'язаними зі страхом помилки, залежністю від зовнішнього схвалення або негативним образом Я. Формування більш адаптивних когнітивних схем сприяє підвищенню рівня психологічної стійкості та розвитку здатності до саморегуляції.

У психодинамічному підході увага може бути спрямована на усвідомлення впливу раннього емоційного досвіду на актуальні форми поведінки та міжособистісної взаємодії. Опрацювання внутрішніх конфліктів і досвіду емоційного неприйняття сприяє розвитку більш цілісного образу Я та підвищенню адаптаційних можливостей особистості.

Ефективними також можуть бути методи арт-терапії, майндфулнес-практики та техніки розвитку емоційної регуляції. Їх використання сприяє зниженню рівня психологічної напруги, розвитку усвідомленості та формуванню більш адаптивних способів реагування на стресові ситуації.

Отже, психотерапевтична робота, спрямована на розвиток психологічної стійкості особистості, має комплексний характер та передбачає поєднання емоційної підтримки, розвитку навичок саморегуляції та формування адаптивних способів реагування на стрес. Усвідомлення впливу сімейного досвіду на актуальне психологічне функціонування дозволяє особистості більш глибоко зрозуміти власні труднощі та сформувати нові поведінкові й емоційні стратегії. Це сприяє підвищенню внутрішньої узгодженості, розвитку позитивного образу Я та зміцненню психологічної стійкості.

Роль психолога у розвитку психологічної стійкості особистості

У сучасних умовах соціальної нестабільності та підвищеного рівня психоемоційного навантаження особливої значущості набуває професійна діяльність психолога, спрямована на підтримку та розвиток психологічної стійкості особистості. Психолог у цьому контексті виступає не лише фахівцем із корекції вже наявних труднощів, але й важливим суб'єктом профілактичної та розвивальної роботи.

Одним із ключових завдань психолога є створення безпечного психологічного простору, у межах якого клієнт має можливість відкрито досліджувати власний емоційний досвід, усвідомлювати внутрішні конфлікти та формувати більш адаптивні способи реагування на труднощі. Підтримувальна взаємодія з психологом може виступати важливим ресурсом для розвитку

самоприйняття, підвищення самооцінки та формування внутрішнього відчуття стабільності.

Важливу роль психолог відіграє також у розвитку навичок емоційної регуляції. Формування здатності усвідомлювати власні емоції, конструктивно їх виражати та знижувати рівень емоційного напруження сприяє підвищенню адаптаційних можливостей особистості та розвитку психологічної стійкості.

Особливого значення набуває робота психолога з формування адаптивних копінг-стратегій. У процесі психологічного супроводу клієнт отримує можливість проаналізувати власні способи реагування на стрес, усвідомити неефективні поведінкові моделі та сформувати більш конструктивні стратегії подолання труднощів.

Крім того, психолог може сприяти розвитку ціннісно-смислової сфери особистості. Усвідомлення власних життєвих цілей, пріоритетів та особистісних цінностей підвищує рівень внутрішньої узгодженості та сприяє формуванню більш стабільної життєвої позиції.

Таким чином, професійна діяльність психолога має важливе значення у процесі розвитку психологічної стійкості особистості та гармонізації її ціннісної сфери.

Програма розвитку психологічної стійкості особистості

Етап програми	Мета	Основні методи роботи
Психоедукаційний етап	Формування уявлень про психологічну стійкість та стрес	Міні-лекції, обговорення, психоедукація
Розвиток емоційної регуляції	Формування навичок усвідомлення та контролю емоцій	Дихальні техніки, вправи на саморегуляцію
Формування адаптивних копінг-стратегій	Розвиток конструктивних способів подолання труднощів	Аналіз ситуацій, рольові вправи

Етап програми	Мета	Основні методи роботи
Робота із самооцінкою	Формування позитивного образу Я	Рефлексивні вправи, техніки самопідтримки
Усвідомлення системи цінностей	Формування цілісної системи життєвих орієнтирів	Ціннісні вправи, дискусії, рефлексія

Таким чином, запропонована програма розвитку психологічної стійкості має комплексний характер і спрямована на гармонізацію емоційної, когнітивної та поведінкової сфер особистості. Її реалізація сприяє розвитку навичок емоційної регуляції, формуванню адаптивних копінг-стратегій та підвищенню рівня усвідомлення власних життєвих цінностей. Важливою перевагою програми є можливість її використання як у форматі індивідуальної психологічної роботи, так і в межах групових форм психологічного супроводу.

Очікувані психологічні ефекти реалізації програми

Реалізація програми розвитку психологічної стійкості особистості спрямована на формування комплексу внутрішніх ресурсів, що забезпечують більш ефективну адаптацію до життєвих труднощів та підвищення рівня психологічного благополуччя. Очікувані психологічні ефекти програми охоплюють емоційну, когнітивну, поведінкову та ціннісно-смыслову сфери особистості.

На емоційному рівні передбачається зниження рівня внутрішньої напруги, підвищення здатності до усвідомлення власних переживань та розвиток навичок емоційної регуляції. Формування більш стабільного емоційного стану сприятиме підвищенню здатності особистості до конструктивного реагування на стресові ситуації та зменшенню проявів дезадаптивної поведінки.

На когнітивному рівні важливим результатом є розвиток більш гнучкого та реалістичного способу мислення. Учасники програми навчаються аналізувати складні життєві ситуації, переосмислювати власний досвід та формувати більш адаптивні переконання щодо себе та навколишнього світу. Це сприяє зниженню

рівня катастрофізації, розвитку внутрішнього локусу контролю та підвищенню впевненості у власних можливостях.

На поведінковому рівні очікується розширення репертуару копінг-стратегій та формування більш конструктивних способів подолання труднощів. Особистість набуває досвіду активного вирішення проблем, розвитку комунікативних навичок та підвищення здатності до самостійного прийняття рішень.

У ціннісно-смисловій сфері реалізація програми сприятиме більшому усвідомленню власних життєвих пріоритетів, формуванню цілісної системи цінностей та розвитку здатності до самореалізації. Важливим результатом є підвищення рівня внутрішньої узгодженості особистості та формування більш стабільної життєвої позиції.

Таким чином, реалізація програми розвитку психологічної стійкості має комплексний характер та спрямована на гармонізацію різних сфер особистісного функціонування.

Отже, реалізація програми розвитку психологічної стійкості спрямована не лише на зниження рівня психологічної напруги, але й на формування більш зрілої та інтегрованої структури особистості. Розвиток навичок емоційної регуляції, конструктивного подолання труднощів та усвідомлення власних цінностей створює умови для підвищення адаптаційного потенціалу особистості. Це сприяє більш ефективному функціонуванню у складних життєвих ситуаціях та підвищенню загального рівня психологічного благополуччя.

Принципи реалізації програми психологічного супроводу

Ефективність реалізації програми значною мірою залежить від дотримання основних принципів психологічного супроводу, які забезпечують безпечність, послідовність та індивідуалізацію психологічної роботи.

Одним із ключових принципів є принцип добровільності участі. Формування психологічної стійкості є процесом, який передбачає активну внутрішню роботу особистості, тому важливо забезпечити готовність учасників

до самодослідження та особистісних змін. Примусовий характер участі може знижувати ефективність психологічної роботи та посилювати внутрішній опір.

Важливим принципом є також принцип психологічної безпеки. Учасники мають відчувати можливість відкритого вираження власних переживань без страху осуду чи критики. Створення підтримувального психологічного середовища сприяє розвитку довіри, емоційної відкритості та більш глибокому усвідомленню власного досвіду.

Принцип індивідуалізації передбачає врахування особистісних особливостей учасників, їхнього життєвого досвіду, рівня психологічної стійкості та актуальних труднощів. Незважаючи на загальну структуру програми, психологічна робота має адаптуватися до потреб конкретної особистості.

Не менш важливим є принцип поступовості змін. Формування нових способів емоційного реагування та адаптивних моделей поведінки потребує часу, тому психологічний супровід має здійснюватися послідовно, із поступовим ускладненням завдань та розширенням рівня самостійності учасників.

Принцип активної участі передбачає включення учасників у процес практичної роботи, рефлексії та обговорення власного досвіду. Саме активне переживання та осмислення отриманого досвіду забезпечує більш стійкі особистісні зміни.

Таким чином, дотримання принципів психологічного супроводу створює умови для більш ефективного розвитку психологічної стійкості та гармонізації ціннісної сфери особистості.

Таким чином, дотримання основних принципів психологічного супроводу є важливою умовою ефективності практичної роботи. Забезпечення психологічної безпеки, добровільності участі, індивідуального підходу та активного включення учасників у процес роботи сприяє формуванню довірливих взаємин та створює умови для більш глибоких особистісних змін. Комплексне врахування зазначених принципів підвищує ефективність розвитку психологічної стійкості та гармонізації ціннісної сфери особистості.

Можливі труднощі реалізації практичних рекомендацій

У процесі впровадження практичних рекомендацій можуть виникати певні труднощі, пов'язані як з особистісними особливостями учасників, так і з особливостями соціального середовища.

Однією з найбільш поширених труднощів є недостатня мотивація до психологічної роботи. Частина осіб може не усвідомлювати впливу сімейного досвіду на власне психологічне функціонування або уникати аналізу емоційно складних переживань. Це може проявлятися у формальному ставленні до участі у програмі, униканні рефлексії або зниженій емоційній включеності.

Іншою труднощами є опір змінам, який часто пов'язаний зі сформованими неадаптивними моделями поведінки та звичними способами реагування на стрес. Навіть у випадках, коли особистість усвідомлює неефективність певних поведінкових стратегій, зміна звичних моделей може супроводжуватися внутрішньою тривогою та відчуттям психологічної нестабільності.

Важливим фактором є також вплив соціального середовища. Якщо після завершення психологічної роботи особистість повертається у середовище, яке підтримує деструктивні форми взаємодії, це може ускладнювати закріплення позитивних змін та знижувати ефективність психологічного супроводу.

Окрему складність становить робота з особами, які мають досвід емоційного нехтування, психологічного насильства або тривалого перебування у дисфункційному сімейному середовищі. У таких випадках психологічна робота потребує більшої тривалості, поступовості та високого рівня емоційної підтримки.

Для підвищення ефективності практичної роботи важливо забезпечити комплексний підхід, який поєднує індивідуальну психологічну підтримку, психоедукацію, розвиток навичок саморегуляції та формування підтримувального соціального середовища.

Отже, реалізація практичних рекомендацій може супроводжуватися певними труднощами, пов'язаними як із внутрішнім опором особистості, так і з впливом соціального середовища. Успішність психологічного супроводу

значною мірою залежить від рівня мотивації учасників, стабільності підтримувального середовища та готовності до поступових особистісних змін. Саме тому практична робота має здійснюватися послідовно, із забезпеченням емоційної підтримки та врахуванням індивідуальних особливостей особистості.

Психопрофілактичний напрям роботи

Важливим напрямом практичного застосування результатів дослідження є психопрофілактична робота, спрямована на попередження формування дезадаптивних моделей поведінки та зниження ризику розвитку емоційних і поведінкових труднощів.

Психопрофілактика у даному контексті передбачає створення умов для розвитку психологічної стійкості ще до появи виражених проявів психологічної дезадаптації. Особливого значення набуває раннє виявлення осіб, які мають досвід емоційно несприятливого сімейного середовища, підвищений рівень тривожності або труднощі емоційної регуляції.

Профілактична робота може реалізовуватися у формі психоедукаційних програм, тренінгів розвитку життєстійкості, груп психологічної підтримки та просвітницьких заходів для батьків і педагогів. Важливим завданням є формування навичок конструктивного подолання стресу, розвитку емоційної компетентності та підвищення рівня усвідомленості особистості.

Особливу роль у психопрофілактиці відіграє розвиток підтримувального соціального середовища. Наявність позитивних міжособистісних взаємин, емоційної підтримки та безпечної атмосфери сприяє підвищенню психологічної стійкості та зниженню ризику формування дезадаптивних способів реагування.

Таким чином, психопрофілактична робота є важливою складовою системи психологічної допомоги та сприяє формуванню внутрішніх ресурсів особистості.

Рекомендації для освітнього середовища

У сфері освіти доцільним є впровадження програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток психологічної стійкості, емоційної компетентності та навичок адаптації до стресових ситуацій. Особливого

значення набуває створення безпечного психологічного середовища, яке сприяє розвитку впевненості, автономії та позитивної самооцінки.

Доцільним є проведення тренінгових програм, спрямованих на розвиток навичок емоційної регуляції, ефективної комунікації та конструктивного вирішення конфліктів. Такі програми можуть використовуватися як у роботі зі студентами, так і у процесі психологічного просвітництва батьків та педагогів.

Особливу увагу доцільно приділяти профілактиці психологічної дезадаптації та підтримці осіб, які мають досвід емоційно несприятливого сімейного середовища. Для таких груп важливими є підтримувальні форми психологічної допомоги, спрямовані на розвиток внутрішніх ресурсів особистості та формування адаптивних копінг-стратегій.

Таким чином, практичні рекомендації, розроблені на основі результатів дослідження, мають комплексний характер та можуть використовуватися у різних напрямках психологічної практики. Їх реалізація сприятиме розвитку психологічної стійкості особистості, формуванню адаптивних способів подолання труднощів, гармонізації системи ціннісних орієнтацій та підвищенню загального рівня психологічного благополуччя.

Таким чином, освітнє середовище має значний потенціал у розвитку психологічної стійкості та формуванні адаптивних особистісних ресурсів. Створення безпечної психологічної атмосфери, впровадження програм психологічного супроводу та розвиток емоційної компетентності сприяють підвищенню рівня психологічного благополуччя учнів і студентів. Профілактична та просвітницька робота у сфері освіти є важливою складовою системи підтримки особистості в умовах сучасних соціальних викликів.

Висновки до розділу III

У розділі представлено результати емпіричного дослідження взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості, отримані за допомогою методів описової статистики, кореляційного, регресійного та аналізу потенційної опосередковувальної ролі психологічної стійкості.

На рівні описового аналізу встановлено, що у досліджуваній вибірці переважають показники, які свідчать про відносно сприятливий емоційний клімат сімейного виховання та середній рівень психологічної стійкості. Отримані результати дозволяють припустити наявність достатніх умов для формування внутрішніх адаптаційних ресурсів та розвитку ціннісної сфери особистості.

Результати кореляційного аналізу виявили статистично значущі взаємозв'язки між окремими характеристиками сімейного виховання та ціннісними орієнтаціями особистості, а також між психологічною стійкістю та окремими компонентами системи цінностей. Встановлено, що підтримувальні характеристики батьківського ставлення пов'язані з більшою вираженістю орієнтації на самореалізацію, відповідальність та окремі морально-нормативні цінності, тоді як більш високий рівень контролю асоціюється зі зміною структури ціннісних пріоритетів.

На основі регресійного аналізу визначено, що як характеристики сімейного виховання, так і психологічна стійкість здійснюють диференційований внесок у формування окремих ціннісних орієнтацій особистості. Зокрема, встановлено негативний внесок батьківського контролю у пояснення варіативності цінності самореалізації, а також статистично значущий зв'язок психологічної стійкості з цінністю відповідальності.

Результати аналізу потенційної опосередкованої ролі психологічної стійкості не підтвердили статистично значущого непрямого ефекту у взаємозв'язку між сімейним вихованням та ціннісними орієнтаціями

особистості. Це дозволяє припустити більш складний і багатфакторний характер взаємодії зовнішніх соціальних умов та внутрішніх психологічних ресурсів у процесі формування ціннісної сфери.

Додатковий аналіз соціально-демографічних відмінностей та кластерний аналіз мали уточнювальний характер і дозволили поглибити інтерпретацію отриманих результатів. Зокрема, було виокремлено два інтегративні психологічні профілі: ресурсний та відносно вразливий, які відрізняються особливостями сімейного досвіду, рівнем психологічної стійкості та структурою ціннісних орієнтацій.

Таким чином, результати емпіричного дослідження частково підтверджують запропоновану теоретичну модель та свідчать про те, що сімейне виховання і психологічна стійкість пов'язані з формуванням ціннісної сфери особистості різними шляхами. Отримані результати дозволяють розглядати сімейне середовище як важливий контекст особистісного розвитку, а психологічну стійкість як самостійний внутрішній ресурс, значущий для становлення окремих ціннісних орієнтацій.

ВИСНОВКИ

У представленому дослідженні здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження взаємозв'язку сімейного виховання, психологічної стійкості та ціннісних орієнтацій особистості. Отримані результати дозволили сформулювати такі узагальнені висновки.

1. У межах теоретичного аналізу встановлено, що сімейне виховання виступає одним із ключових чинників формування особистості та реалізує свій вплив через механізми ідентифікації, інтеріоризації, емоційної взаємодії та формування образу Я. Визначено, що ціннісні орієнтації формуються у процесі соціалізації та відображають інтеграцію соціального досвіду у внутрішню систему життєвих пріоритетів особистості. Показано, що психологічна стійкість є важливим внутрішнім ресурсом адаптації, який підтримує ефективне функціонування особистості в умовах життєвих труднощів та може бути пов'язаний із формуванням ціннісної сфери.

2. На основі узагальнення теоретичних підходів сформульовано концептуальну модель дослідження, відповідно до якої сімейне виховання розглядалося як соціальний чинник розвитку особистості, психологічна стійкість як внутрішній адаптаційний ресурс, а ціннісні орієнтації як результат інтеграції зовнішнього досвіду та внутрішніх психологічних механізмів.

3. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що у досліджуваній вибірці переважають характеристики відносно сприятливого сімейного середовища та середній рівень психологічної стійкості. У структурі ціннісних орієнтацій поєднуються орієнтації на самореалізацію, автономію, розвиток, а також безпеку та соціальну гармонію.

4. Кореляційний аналіз дозволив виявити статистично значущі взаємозв'язки між окремими характеристиками сімейного виховання та ціннісними орієнтаціями особистості, а також між психологічною стійкістю та окремими компонентами системи цінностей. Підтримувальні характеристики сімейного середовища були пов'язані з більшою вираженістю орієнтації на

самореалізацію та відповідальність, тоді як більш високий рівень контролю асоціювався зі зміною структури ціннісних пріоритетів.

5. На основі регресійного аналізу встановлено диференційований внесок сімейного виховання та психологічної стійкості у формування окремих ціннісних орієнтацій особистості. Зокрема, виявлено негативний внесок батьківського контролю у пояснення варіативності цінності самореалізації та статистично значущий зв'язок психологічної стійкості з цінністю відповідальності. Водночас аналіз потенційної опосередковувальної ролі психологічної стійкості не підтвердив статистично значущого непрямого ефекту, що може свідчити про складний і багатофакторний характер формування ціннісної сфери особистості.

6. Додатковий аналіз дозволив уточнити інтерпретацію отриманих результатів та виокремити інтегративні психологічні профілі, які відрізняються особливостями сімейного досвіду, рівнем психологічної стійкості та структурою ціннісних орієнтацій.

7. На основі результатів дослідження обґрунтовано практичні рекомендації та розроблено програму розвитку психологічної стійкості особистості, спрямовану на підтримку емоційної регуляції, розвитку адаптивних копінг-стратегій, саморефлексії та усвідомлення власної системи цінностей. Отримані результати можуть бути використані у практиці психологічного консультування, психотерапії, психопрофілактики та психологічного супроводу сімей.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим вивченням механізмів взаємодії між сімейним вихованням, психологічною стійкістю та ціннісними орієнтаціями особистості, розширенням вибірки та використанням складніших статистичних моделей аналізу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бандура, О. (2002). *Соціальне навчання та розвиток особистості*. Астарта.
2. Бех, І. Д. (2003). *Особистісно орієнтоване виховання*. Либідь.
3. Дуткевич, Т. В. (2012). *Дитяча психологія*. Центр учбової літератури.
4. Коннор, К., & Кісіль, О. В. (2019). Адаптація шкали CD-RISC-10 для українських вибірок. *Психологічний журнал*, 5(3), 44–52.
5. Костюк, Г. С. (1989). *Психічний розвиток особистості*. Радянська школа.
6. Максименко, С. Д. (2017). *Загальна психологія*. Центр учбової літератури.
7. Паркер, Дж., Тьюплінг, Г., & Браун, Л. (2016). Опитувальник батьківського зв'язку РВІ (адаптація Л. Долинської). *Наукові записки НаУОА. Психологія*, 4, 112–119.
8. Рокич, М. (2015). Методика ціннісних орієнтацій (адаптація Т. Титаренко). В *Психодіагностичні методики дослідження особистості* (с. 78–85). Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України.
9. Савчин, М. В. (2013). *Психологія відповідальної поведінки*. Академвидав.
10. Сердюк, Л. З. (2011). *Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців*. Університет “Україна”.
11. Титаренко, Т. М. (2003). *Психологія життєвого світу особистості*. Либідь.
12. Турбан, В. В. (2018). *Психологія моральної самосвідомості особистості*. Видавничий дім “Слово”.
13. Шевченко, Н. Ф. (2019). *Психологія ціннісної сфери особистості*. Центр учбової літератури.
14. Antonovsky, A. (1987). *Unraveling the mystery of health: How people manage stress and stay well*. Jossey-Bass.
15. Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice Hall.
16. Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56–95.
<https://doi.org/10.1177/0272431691111004>

17. Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. Basic Books.
18. Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard University Press.
19. Connor, K. M., & Davidson, J. R. T. (2003). Development of a new resilience scale: The Connor-Davidson Resilience Scale (CD-RISC). *Depression and Anxiety*, 18(2), 76–82. <https://doi.org/10.1002/da.10113>
20. Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow: The psychology of optimal experience*. Harper & Row.
21. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268. https://doi.org/10.1207/S15327965PLI1104_01
22. Dolynska, L. V., & Kashpur, Yu. M. (2025). Family psychological resilience in times of war: adaptation mechanisms and stress-management strategies. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 3, 92–97. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2025.3.16>
23. Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.
24. Frankl, V. E. (2006). *Man's search for meaning*. Beacon Press.
25. Garmezy, N. (1991). Resilience in children's adaptation to negative life events and stressed environments. *Pediatric Annals*, 20(9), 459–466. <https://doi.org/10.3928/0090-4481-19910901-05>
26. Harter, S. (1999). *The construction of the self: A developmental perspective*. Guilford Press.
27. Koliada, N., & Tarasova, T. (2024). Psychology of personality development: value orientations in early youth. *Sloboda Scientific Journal. Psychology*, 2. <https://doi.org/10.32782/psyspu/2024.2.5>
28. Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, 71(3), 543–562. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00164>

29. Maddi, S. R. (2004). Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 44(3), 279–298. <https://doi.org/10.1177/0022167804266101>
30. Maslow, A. H. (1954). *Motivation and personality*. Harper & Row.
31. Masten, A. S. (2014). *Ordinary magic: Resilience in development*. Guilford Press.
32. Masten, A. S., & Motti-Stefanidi, F. (2020). Multisystem resilience for children and youth in disaster: Reflections in the context of COVID-19. *Adversity and Resilience Science*, 1, 95–106. <https://doi.org/10.1007/s42844-020-00010-w>
33. Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52(1), 1–10. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.1979.tb02487.x>
34. Pinchuk, N. (2024). The role of family upbringing styles in the development of adolescent resilience. *Problems of Modern Transformations. Series: Psychology*, 5. <https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-5-10-02>
35. Prime, H., Wade, M., & Browne, D. T. (2020). Risk and resilience in family well-being during the COVID-19 pandemic. *American Psychologist*, 75(5), 631–643. <https://doi.org/10.1037/amp0000660>
36. Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
37. Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free Press.
38. Rutter, M. (1987). Psychosocial resilience and protective mechanisms. *American Journal of Orthopsychiatry*, 57(3), 316–331. <https://doi.org/10.1111/j.1939-0025.1987.tb03541.x>
39. Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1–65. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(08)60281-6)

40. Schwartz, S. H., & Cieciuch, J. (2022). Measuring the refined theory of individual values in 49 cultural groups. *Journal of Personality Assessment*, 104(3), 321–336. <https://doi.org/10.1080/00223891.2021.1985345>
41. Skinner, A. T., Godwin, J., & Alampay, L. P. (2021). Family systems and child development in adversity contexts. *Development and Psychopathology*, 33(5), 1805–1817. <https://doi.org/10.1017/S0954579421000927>
42. Theron, L. (2023). Resilience and mental health: A multisystemic perspective. *Current Opinion in Psychology*, 52, 101635. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2023.101635>
43. Ungar, M. (2021). *Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change*. Oxford University Press.
44. Vakar, V., & Solovei-Lahoda, O. (2024). The influence of a parenting style on a teenager's personality formation. *Psychological Studies*, 4, 11–19. <https://doi.org/10.32782/psych.studies/2023.4.2>
45. Van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (1997). Intergenerational transmission of attachment: A move to the contextual level. In L. Atkinson & K. J. Zucker (Eds.), *Attachment and Psychopathology* (pp. 135–170). Guilford Press.
46. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Harvard University Press.
47. Walsh, F. (2015). *Strengthening family resilience* (3rd ed.). Guilford Press.
48. Walsh, F. (2021). Family resilience: Pathways through adversity. *Family Process*, 60(2), 331–346. <https://doi.org/10.1111/famp.12670>
49. Werner, E. E., & Smith, R. S. (1992). *Overcoming the odds: High risk children from birth to adulthood*. Cornell University Press.

ДОДАТКИ

Додаток А

Результати ієрархічного регресійного аналізу предикторів цінності самореалізації

Model Fit Measures

Model	R	R ²	Overall Model Test			
			F	df1	df2	p
1	0.291	0.0849	2.75	3	89	0.047
2	0.329	0.1081	2.67	4	88	0.037

Note. Models estimated using sample size of N=93

Model Comparisons

Comparison		Model	Model	ΔR^2	F	df1	df2	p
1	-	2		0.0232	2.29	1	88	0.134

Model Specific ResultsModel 1Model 2

Model Coefficients - Самореалізація

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	5.0066	0.4652	10.763	<.001	
Кооперація	0.0321	0.0255	1.257	0.212	0.1275
Турбота	0.0289	0.0825	0.351	0.727	0.0377
Контроль	-0.1875	0.0829	-2.261	0.026	-0.2432

Model Coefficients - Самореалізація

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	4.5836	0.54002	8.488	<.001	
Кооперація	0.0288	0.02544	1.131	0.261	0.1144
Турбота	0.0287	0.08194	0.350	0.727	0.0373
Контроль	-0.1764	0.08266	-2.134	0.036	-0.2288
Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10	0.0146	0.00968	1.512	0.134	0.1535

Результати ієрархічного регресійного аналізу предикторів цінності відповідальності

Model Fit Measures

Model	R	R ²	Overall Model Test			
			F	df1	df2	p
1	0.180	0.0323	0.990	3	89	0.401
2	0.321	0.1028	2.521	4	88	0.047

Note. Models estimated using sample size of N=93

Model Comparisons

Comparison			F	df1	df2	p
Model	Model	ΔR^2				
1	- 2	0.0705	6.92	1	88	0.010

Model Specific Results

Model Coefficients - Відповідальність

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	4.7511	0.5894	8.061	<.001	
Кооперація	0.0421	0.0323	1.302	0.196	0.1359
Турбота	-0.0206	0.1046	-0.197	0.844	-0.0218
Контроль	-0.1121	0.1051	-1.067	0.289	-0.1180

Model Coefficients - Відповідальність

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	3.8417	0.6673	5.757	<.001	
Кооперація	0.0350	0.0314	1.113	0.269	0.1129
Турбота	-0.0212	0.1013	-0.209	0.835	-0.0224
Контроль	-0.0882	0.1021	-0.864	0.390	-0.0929
Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10	0.0314	0.0120	2.630	0.010	0.2678

Результати ієрархічного регресійного аналізу предикторів цінності справедливості та чесності

Model Fit Measures

Model	R	R ²	Overall Model Test			
			F	df1	df2	p
1	0.135	0.0181	0.547	3	89	0.652
2	0.203	0.0414	0.950	4	88	0.439

Note. Models estimated using sample size of N=93

Model Comparisons

Comparison		ΔR^2	F	df1	df2	p
Model	Model					
1	- 2	0.0233	2.14	1	88	0.147

Model Specific Results

Model Coefficients - Справедливість та чесність

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	4.4022	0.5661	7.776	<.001	
Кооперація	0.0253	0.0311	0.813	0.418	0.0855
Турбота	0.0503	0.1004	0.501	0.618	0.0558
Контроль	-0.0627	0.1009	-0.621	0.536	-0.0692

Model Coefficients - Справедливість та чесність

Predictor	Estimate	SE	t	p	Stand. Estimate
Intercept	3.9036	0.6577	5.935	<.001	
Кооперація	0.0213	0.0310	0.689	0.493	0.0722
Турбота	0.0500	0.0998	0.501	0.618	0.0554
Контроль	-0.0496	0.1007	-0.492	0.624	-0.0547
Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10	0.0172	0.0118	1.463	0.147	0.1540

Додаток Б

Результати кластерного аналізу

Результати порівняльного аналізу вибірок виділених на основі соціально-демографічних і соціокультурних характеристик сімей

Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених на основі складу сім'ї

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	6.506	2	0.039
Кооперація	0.831	2	0.660
Симбіоз	2.012	2	0.366
Авторитарна гіперсоціалізація	1.017	2	0.601
"Маленький невдаха"	1.100	2	0.577
Турбота	6.462	2	0.040
Контроль	0.355	2	0.838

Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених на основі порядку народження

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	4.2947	3	0.231
Кооперація	3.5050	3	0.320
Симбіоз	0.8303	3	0.842
Авторитарна гіперсоціалізація	1.5163	3	0.679
"Маленький невдаха"	1.2476	3	0.742
Турбота	0.0611	3	0.996
Контроль	8.4663	3	0.037

**Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених
на основі кількості дітей у сім'ї**

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	0.8313	2	0.660
Кооперація	0.3347	2	0.846
Симбіоз	0.0529	2	0.974
Авторитарна гіперсоціалізація	0.6185	2	0.734
"Маленький невдаха"	0.5077	2	0.776
Турбота	1.0781	2	0.583
Контроль	8.3044	2	0.016

**Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених
на основі місця проживання**

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	3.60	3	0.308
Кооперація	3.39	3	0.335
Симбіоз	2.49	3	0.477
Авторитарна гіперсоціалізація	2.38	3	0.497
"Маленький невдаха"	4.59	3	0.205
Турбота	1.39	3	0.708
Контроль	3.90	3	0.273

**Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених
на основі матеріального стану**

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	3.340	3	0.342
Кооперація	2.561	3	0.464
Симбіоз	4.977	3	0.174
Авторитарна гіперсоціалізація	0.785	3	0.853
"Маленький невдаха"	4.522	3	0.210
Турбота	5.066	3	0.167
Контроль	0.468	3	0.926

**Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених
на основі наявності релігійних традицій у сім'ї**

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	0.9964	1	0.318
Кооперація	0.7258	1	0.394
Симбіоз	0.0360	1	0.849
Авторитарна гіперсоціалізація	3.7770	1	0.052
"Маленький невдаха"	1.2164	1	0.270
Турбота	1.1504	1	0.283
Контроль	0.3467	1	0.556

**Порівняльний аналіз вибірок досліджуваних виділених
на основі особливостей прийняття рішень у сім'ї**

Kruskal-Wallis

	χ^2	df	p
Прийняття	2.951	2	0.229
Кооперація	2.565	2	0.277
Симбіоз	0.165	2	0.921
Авторитарна гіперсоціалізація	3.495	2	0.174
"Маленький невдаха"	0.754	2	0.686
Турбота	15.182	2	<.001
Контроль	0.174	2	0.917

ДОДАТОК В

АНКЕТА

Дослідження впливу сімейного виховання на формування системи ціннісних орієнтацій та психологічної стійкості особистості.

Мене звати Нетта Коченовська, я студентка магістратури факультету «Клінічна психологія» Київського Інституту Сучасної Психології та Психотерапії.

Перш за все, **дякую**, що погодилися взяти участь у моєму дослідженні!

Цим дослідженням я хочу глибше вивчити вплив сімейного виховання на формування системи ціннісних орієнтацій особистості.

Відповіді на поставлені запитання допоможуть мені та колегам-психологам зробити нашу роботу з клієнтами більш ефективною.

Зверну увагу, що деякі питання в анкеті можуть здатися схожими або повторюватися. Проте, це частина **перевірених наукових методик** і я не можу змінювати, або прибирати окремі запитання. Такі правила для того, щоб зберегти достовірність отриманих результатів.

Також хочу запевнити, що опитування є **повністю анонімним**. Я матиму доступ лише до узагальнених даних без прив'язки до окремих учасників.

Загалом відповідь на запитання займе біля **15 хвилин** вашого часу.

Ще раз дякую за ваш час і внесок у дослідження!

Зірочка (*) указує, що запитання обов'язкове

Згода на обробку персональних даних.

***Надаючи відповіді в межах цього дослідження, я підтверджую свою добровільну згоду на обробку моїх даних та усвідомлюю, що:**

- Усі дані використовуються виключно в науково-дослідницьких цілях.
- Опитування є анонімним, і особисту ідентифікацію неможливо здійснити.

Я підтверджую, що ознайомена/-ий із цілями дослідження та умовами обробки моїх даних.

- Згодний/-а

РОЗДІЛ 1.

I. Основні демографічні дані:

1. Вкажіть, будь ласка, Ваш вік *Виберіть лише один варіант.

- ☐ 18-25
- ☐ 26-35
- ☐ 36-45
- ☐ старше 45

2. Вкажіть, будь ласка, Ваш гендер * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Чоловік
- ☐ Жінка
- ☐ Інше: _____

3. Вкажіть, будь ласка, Ваш сімейний стан * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Одружений/-а
- ☐ Розлучений/-а
- ☐ Спільне проживання
- ☐ Не одружений/а
- ☐ У відносинах

4. Вкажіть, будь ласка, Вашу освіту * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Вища бакалавр
- ☐ Вища магістр
- ☐ Неповна вища
- ☐ Середня
- ☐ Інше: _____

5. Яка Ваша діяльність? * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Я працюю
- ☐ Я студент(ка) та працюю
- ☐ Я студент(ка)
- ☐ Я не працюю

II. Дані про структуру сім'ї, в якій Ви виховувались:**6. Склад сім'ї, в який Ви виховувались. * Виберіть лише один варіант.**

- ☐ Повна (обидва біологічні батьки)
- ☐ Неповна (лише мати/лише батько)
- ☐ Розширена (з бабусями/дідусями)
- ☐ Прийомна
- ☐ Опікунська

7. Порядок народження. * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Єдина дитина
- ☐ Старша
- ☐ Середня
- ☐ Молодша

8. Кількість дітей у сім'ї. * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Один
- ☐ Двоє
- ☐ Троє
- ☐ Більше трьох

III. Дані для контролю соціокультурних умов:**9. Місце проживання під час основного періоду виховання.**

***Виберіть лише один варіант.**

- ☐ Велике місто (обласний центр)
- ☐ Середнє/мале місто
- ☐ Селище
- ☐ Село

10. Суб'єктивна оцінка матеріального становища сім'ї (в дитинстві).

*** Виберіть лише один варіант.**

- ☐ Високе
- ☐ Середнє
- ☐ Нижче середнього
- ☐ Низьке

11. Наявність/відсутність релігійних традицій у сім'ї.* Виберіть лише один варіант.

- ☐ Існували
- ☐ Не існували

IV. Питання про сімейну взаємодію:

12. Як у Вашій родині зазвичай приймалися важливі рішення?*

Виберіть лише один варіант.

- ☐ Вирішували батьки
- ☐ Вирішували спільно
- ☐ Вирішував(ла) я сам(а) тощо

13. Наскільки часто Ви обговорювали з батьками свої почуття та переживання? * Виберіть лише один варіант.

- ☐ Дуже часто
- ☐ Часто
- ☐ Іноколи
- ☐ Рідко
- ☐ Ніколи

РОЗДІЛ 2.

I. Методика «Батьківське ставлення» (скорочена версія)

Автори та адаптація: А. Варга, В. Столін; адаптація українською – Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.

Наступні запитання стосуються визначення емоційного ставлення батьків до дитини та особливостей сімейної взаємодії.

Цей блок стосується людей, які мають дітей.

Оберіть ступінь своєї згоди з кожним твердженням від **1 (повністю не згоден)** до **5 (повністю згоден)**.

1. Я завжди цікавлюся проблемами своєї дитини.
2. Я вважаю, що дитина повинна слухатися беззаперечно.
3. Я часто обіймаю свою дитину.
4. Мені складно показувати ніжність до дитини
5. Я намагаюся допомогти дитині приймати власні рішення
6. Я часто контролюю, з ким дитина проводить час
7. Моя дитина може розраховувати на мою підтримку у будь-якій ситуації
8. Я іноді втрачаю терпіння у спілкуванні з дитиною.
9. Я намагаюся навчити дитину бути самостійною
10. Я вважаю, що любов треба заслужити хорошою поведінкою.

Шкала відповідей: 1 – не згоден; 2 – скоріше не згоден; 3 – важко сказати; 4 – скоріше згоден; 5 – згоден.

II. Шкала життєвих цінностей III. Шварца (скорочена форма)

Автори та адаптація: III. Шварц; українська адаптація – Л. Карамушка, О. Кісіль, 2018.

Наступні запитання для визначення провідних життєвих цінностей особистості.

Оцініть, наскільки важливою є для Вас кожна з наведених цінностей від **1 – зовсім не важливо** до **5 – надзвичайно важливо**.

1. Безпека сім'ї та близьких.
2. Успіх у професійній діяльності.
3. Самостійність у прийнятті рішень.
4. Повага з боку інших.
5. Можливість допомагати людям.
6. Творчість та самовираження.
7. Мир у світі.
8. Матеріальний добробут.
9. Справедливість та чесність.
10. Пригоди та нові враження.

Шкала відповідей: 1 – зовсім не важливо; 2 – мало важливо;
3 – помірно важливо; 4 – важливо; 5 – дуже важливо.

III. Опитувальник ціннісних орієнтацій М. Рокича (міні-версія)

Автори та адаптація: М. Рокич; українська адаптація – Т. Титаренко, 2015.

Ця шкала для дослідження системи життєвих орієнтацій особистості.

Оцініть, наскільки важливими для Вас є наведені цінності від **1 – зовсім не важливо** до **5 – дуже важливо**.

1. Щастя в особистому житті.
2. Здоров'я.
3. Цікава робота.
4. Матеріальне благополуччя.
5. Дружба.
6. Самореалізація.
7. Освіта.
8. Відповідальність.

9. Віра в себе.

10. Любов.

Шкала відповідей: 1 – зовсім не важливо; 2 – скоріше не важливо;
3 – середньо важливо; 4 – важливо; 5 – дуже важливо.

IV. Parental Bonding Instrument (PBI, коротка форма)

Автори та адаптація: G. Parker, H. Tupling, L. Brown; українська адаптація – Л. Долинська, 2016.

Ця методика для визначення оцінки емоційного зв'язку між дитиною та батьками у ретроспективі.

Оберіть, наскільки кожне твердження відповідає вашим спогадам про батьків (1 – зовсім не схоже, 5 – дуже схоже).

1. Мої батьки були теплими і турботливими.
2. Батьки часто цікавилися моїми справами.
3. Батьки критикували мене без причини.
4. Я відчував(-ла) себе бажаною дитиною.
5. Батьки заохочували мою незалежність.
6. Я боявся(-лася) розчарувати своїх батьків.
7. Батьки підтримували мене у важкі часи.
8. Я відчував(-ла), що батьки не довіряють мені.
9. Батьки намагалися контролювати кожен мій крок.
10. Мені було легко ділитися з батьками своїми переживаннями.

Шкала відповідей: 1 – зовсім не схоже; 2 – скоріше не схоже;
3 – важко сказати; 4 – скоріше схоже; 5 – дуже схоже.

V. Шкала психологічної стійкості CD-RISC-10

Автори та адаптація: K. Connor, J. Davidson; українська адаптація – Н. Гарматій, 2019.

Ця методика для визначення рівня психологічної стійкості особистості.

Прочитайте твердження і позначте, наскільки вони вам притаманні

(1 – зовсім не притаманне, 5 – повністю притаманне).

1. Я швидко оговтуюся після стресових подій.
2. Можу впоратися майже з будь-якою проблемою.
3. Коли щось іде не так, я не здаюся.
4. Мене важко вибити з рівноваги.
5. Я спокійно реагую у складних ситуаціях.
6. Я бачу труднощі як можливість навчитися чомусь новому.
7. Мені легко адаптуватися до змін.
8. Я вірю, що можу контролювати власне життя.
9. Я маю внутрішню силу долати труднощі.
10. Я зберігаю надію навіть у важкі часи.

Шкала відповідей: 1 – зовсім не притаманне; 2 – скоріше не притаманне;

3 – важко сказати; 4 – скоріше притаманне; 5 – повністю притаманне.